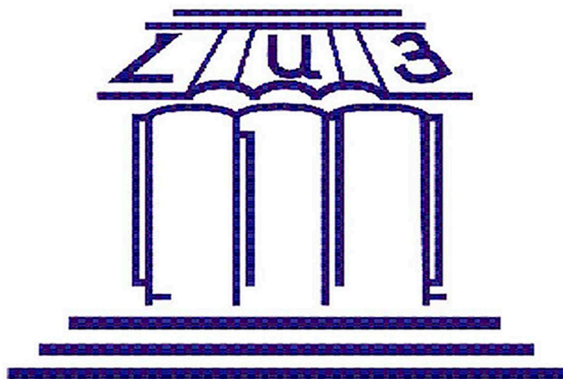

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

12146

Բ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ս
Տ
Խ
Ր
Խ
Խ
Խ

891.99

Հ-42

■ ՅՊԱՐԱՆ ԱՐԱՅՍ - ԹԻԼԷՆ, ՀԱԼԵՊ ■

ԹԱՏՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿԷՆ

Բ. ՅԱՐՈՒՅԻՆԵԱՆ

891.99

2-42

- 1.- ԿԵՂՇԻՔԻ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆ Տրամ 5 արար 1 պատկեր
- 2.- Ս. ՏԵՐՈՒՆԻ Տրամ 5 արար 1 պատկեր
- 3.- ՓՈՂԻՆ ԶԱՅՆԸ (անհիպ) Տրամ 5 արար 2 պատկեր

Ս. ՏԵՐՈՒՆԻ

ՏՐԱՄ 5 ԱՐԱՐ 1 ՊԱՏԿԵՐ

Դիմել՝

P. HAROUTUNIAN

B. P. 72

ALEP SYRIE

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Ս. Դ. ՀԵԶԱԿԵԱՆ ԿՈՍՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՀԱԼԷՄԻ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1932

2003

ՏՊԱՐԱՆ ԱՐԱՔՍ - ԹԻԼԷԼ, ՀԱԼԷՄ

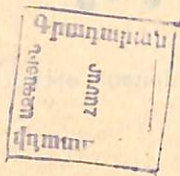
16419

Ձ Տպարան Արաքս Ձ

Գեղարուեստական տպագրութիւն
Գրքի, թերթի եւ առեւտրական թուղթերու
Կ'ընդունի նաեւ ապսպրանքներ ուրիշ ֆաղաֆներէ:
— Տառերու նոյն մթերք —
Խիստ դիւրամասշտի պայմաններ:

IMP. ARAX - Rue Tilel, Alep (Syrie)

93491-ԱԶ

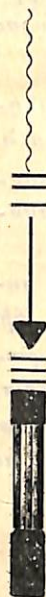
1602-2002

202

Հ Ն Զ Ա Կ Ե Ա Ն

Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ

Ը Ն Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ո Ւ

ՏԽՐՈՒՆԻՆ է, կա՛յ միշտ եւ պիտի ըլլայ յաւիտեան:
Մեռա՛ւ ՏԽՐՈՒՆԻ, բայց կ'ապրի ՏԽՐՈՒՆԻԶՄԸ:

Հայութիւնը, թէ՛ իր հայրենիքին մէջ, թէ՛ իր հայ-
րենիքէն դուրս, օտար աշխարհներու մէջ, տուած է ան-
համար զոհեր, նահատակներ. մեր դարաւոր թշնամիին
եւ հայ անունը կրող հայրենադաւ, վատաւերունդ կա-
յէններու ձեռքով: Բազմաթիւ են օրինակներ: Մենք՝ ա-
մէնքս, ականատեսներ եւ ակաջալուրեր եղանք այդ բո-
լորին, այդ հակամարդկային արարքներուն:

Ս. Տխրունիի կեանքը, տակաւին ծաղիկ, նմանօրի-
նակ վախճան մը ունեցաւ վատի մը, անարժան հայու
մը ձեռքով:

Ս. Տխրունիի մահով՝ Սուրիահայ հորիզոնէն ընդ-
միշտ կորսուեցաւ ամենամեծ կրթական մշակներուն,
հրապարակագիր-հրապարակախօս - ճարտասան-հռետոր-
ներուն, մատնանշուելիք գանկերուն ամենամեծը, ամե-
նաերեւելին, անզուգականը:

Ներկայ քիչսը պիտի ծառայէ որպէս համեստ կո-
թող մը, որպէս արդար բողոքի ծայն մը՝ զայրոյթի ճիւղ
մը իզո՛ւր թափուած անոր անմեղ արեան եւ պիտի ջա-
նայ հայ ժողովուրդը հրաւիրել դէպի զարթնումի, վերա-
ծնունդի եւ յարութեան համբա՛ն՝ հզմելէ յետոյ իր ծո-
ցէն ծնած եւ տարիներէ ի վեր իր արմատով սնած ու
մեծցած Որդին՝ նեխած գլուխը:

Ս. Դ. ՀՆԶ. ԿՈՒՍ. ՀԱԼԷՊԻ
ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. ՎՍՐՁՈՒԹԻՒՆ
(Կնիք)

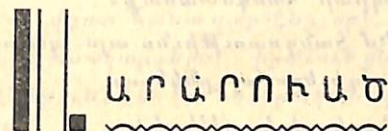
Բ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՏԽՐՈՒՆԻ	Սուրբիոյ եւ Լիբանանի Հնչակեան երիտասարդ գործիչ
ԽԱԶԻԿ	} Տխրունիի երիտասարդ ընկերները
ՎԱՐԴԱՆ	
ՊՕՂՈՍ	} երիտասարդ Հնչակեաններ
ՏԻԳՐԱՆ	
ՊՈՒՇԷԹ	Ապահովութեան Տնօրէն
ԺԻԻԼ	Երիտասարդ սպայ մը
ԺԱԳՕ	Տարիքոտ անձ մը
ՍԱՆԱԴՐՈՒԿ	} Արտաքինով փայլուն բայց ներքնապէս դատարկապորտներ
ԱՆԱԿ	
ՄԵՐՈՒԺԱՆ	
ԱՆԱՆԷ	
ԱՐՇԱԻՐ	}
ՈՒՐՈՒԱԿԱՆ	
ԳՕՄԻՍԷՐ ՄԸ	
ԳԻՇԵՐԱՊԱՀ	
ՏՆՏԵՍՈՒՀԻ	}
ՍՊԱՆԵՐ, ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԻ	

Ս. Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի

Տեսարանը կը ներկայացնէ Հալէպի Հնչակեան Ակումբը: Պատերը զարդարուած են Հնչակեան վեթերան ընկերներու պատկերներով: Տնտեսուհին Տխրունին սրահ կ'առաջնորդէ: Երեկոյ է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ս.

ՏԽՐՈՒՆԻ, ՏՆՏԵՍՈՒՀԻ ապա ՈՒՐՈՒԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍ.— Այսկողմ եկէք, հոս աւելի զով և հանգըստաւէտ է:

ՏԽՐՈՒՆԻ.— (Պայուսակը սեղանին վրայ դնելով) Շնորհակալութիւն: (Տնտեսուհին կ'ելլէ: Տխրունի յուզուած բայց ազդու շեշտերով) Վերջապէս դո՛ւն ալ, ո՛վ քաղաքներու քաղաք եւ իմ ծննդավայր՝ Սի՛ս... գուն ալ ինկա՛ր, մոխրացա՛ր ընդմիշտ թաղելով դարերու փառքդ... ինկա՛ր կործանանար թուրք վարչաձեւին սոսկալուկ ու գիշատիչ ճիրաններուն մէջ, վտարանդի թողելով հայ հարազատ զաւակներդ... Պաշտելի՛ Սիս, մենք քեզ չենք մոռցած ու չպիտի մոռնանք դարերով, որովհետեւ նահատակներ ունինք մոխիրներուդ առկ, նահատակներ սոսկ քու ազատագրմանդ, նահատակներ Հնչակեան...

ՏՆՏԵՍ. — (Ներս մտնելով) Կը հանգչէի՞ք արդեօք :

ՏԽՐԱԽԻՆԻ. — Ո՛հ : Ազատ թողէք ինձ, հոգե՛ր ունիմ, ճնշի՛չ հոգեր... :

ՏՆՏ. — Մինչեւ ե՞րբ :

ՏԽՐ. — Ձը գիտեմ :

ՏՆՏ. — Չպիտի՞ հանգստանաք :

ՏԽՐ. — Իմ հանգստութիւնս այս պայուսակն է, ան պիտի ըլլայ այս գիշերուայ ընկերս :

ՏՆՏ. — Բարի գիշեր (կ'ելլէ) :

ՏԽՐ. — (Պայուսակէն գրքեր հանելով կը թղթատէ) Ինչպէ՛ս մօտնալ ձեզ Փարամազ, Ժիրայր, Պէննէ ու Վա-
նիկ, ինչպէ՛ս անտարբեր անցնիլ ձեզ ձօնուած ոսկնտառ-
էջերուն վրայէն, ինչպէ՛ս չսարսուալ և ինչպէ՛ս վրէժով
չլեցուիլ այդ անգղներուն հանդէպ : (ոտքի ելլելով խորոխտ)
Ո՛հ, ո՛չ անկարելի է, վրէ՛ժ, վրէ՛ժ կը գոռան իմ նախա-
հարց հոգիները, վրէ՛ժ ճնշուածներու ոխերիմ միակ թշնա-
միէն որ մտավախութիւնէն ցաւագարած, դարձած է մի
կասկածոտ նապաստակ, այնպէս՝ որ տերեւին սօսափիւնը
իրեն վախ կ'ազդէ, որովհետեւ անոր ականջներուն մէջ դեռ
կ'արձագանգեն Տօքթ. Պէննէի մեծազղորդ ու իրականու-
թիւնով լի բառերը. «Դուք մեզ քսաններս կը կախէք,
սակայն գիտցած ըլլաք, որ մեր ետեւէն քսան հազարներ
պիտի գան վրէժնիս լուծելու » : Կը դողա՞յ խելագար
Սուլթանը. որովհետեւ ան դեռ իր դէմը ցցուած կը տեսնէ
մարդկային ազատագրութեան Առաքեալ Մեծն Փարամազի
խորոխ ու առնական կեցուածքը մահուան, կախաղանի ա-
ռաջ : Կը վրդովի՞ յիմար Սուլթանը. որովհետեւ տակաւին
անոր երեւակայութեան մէջն են քսան անմեղներու օդին
մէջ տատանող սա՛ռ դիակները... Յիմարացած է Թագա-
ւորդ, վա՛յ, քեզ Թուրքիա...

(Մերթ ընդ մերթ քնածութենէ գլուխը կը տարուբերի
սակայն վերջնականապէս զայն թօթափելով)

Պէ՛տք է ամբողջացնել անոնց գործը, պէ՛տք է քալել ա-
նոնց ճանապարհէն : Անմահ նախավկաներ, հա՛ս՝ այսօր,
երկրորդ անգամն ըլլալով կուգամ նուիրական ուխտս կա-
սարել ձեր առաջ. թէ՛ պիտի քալեմ ձեզ եւ ինձ հեշտ ու
մխիթարիչ թուող փշոտ ճանապարհէն, որն է. պաշտպա-
նել կոտոր : ող դասակարգերու իրաւունքները օգնել ա-
նոնց նեղ՝ րապէններուն փէհ ու նուիրական գաղափար նա-
հատակ ընկերներ, տուէ՛ք ձեր Օրհնութիւնը, զի դատ մը
ունիմ ձեր դահիճներուն դէմ, բողոք մը, զայրոյթ մը կոյր
բռնապետութեան անխիղճ ու վայրագ մարդոց դէմ :
Նուիրական է դատս, վճռական են բողոքս, զայրոյթս,
որոնց իրակտնութեան մէջ կը փնտռեմ խղճիս հանդար-
տութիւնը : (Մեկուսի) Կ'ընկճուի մարմինս ճամբորդու-
թեան ընթացքին յարուցուած դժուարութիւններէն եւ եր-
կու օրուայ քնածութեան ազդեցութիւններէն : Քիչ մը
հանգչիմ : (Կը ննջէ : Այստեղ մեծ մարդը, իր մէկ ժամ
հազիւ տեսող քունէն յետոյ կը մարգարէանայ իր վախ-
ճանը, կենդանի երազի մը հետեւողութեամբ) :

Սեւազգեստ, կարճահասակ ու բոլորովին անճա-
նաչելի մարդ մը, անշշուկ ու գազտագողի կը մօտենայ.
մէջքէն ատրճանակ մը կը հանէ եւ Տխրունիի գանկին
քանի մը հարուածներ պարպելէ յետոյ հապճեպով խոյս
կուտայ :

ՏԽՐ. — (Քրտինքի հեղեղներու մէջէն սարսափահար
վեր ցատքելով) Ո՞վ լ՛ըլլաս, ա՛յ մարդ, եթէ քաջ ես եւ
մարդու զաւակ, դէմս ելլէիր, ոչ թէ՛ այդպէս ստորնարար
կռնակէս... (Սթափելով) Ոչ ոք կայ, երա՛զ մըն էր, ա-
հա՛ որ երազ մը : (Դարձեալ կը պառկի) :

ՏՆՏ. — (Տխրունիի ձայնէն արթննալով ներս կը վա-
զէ ու զարմացած.) Զո՞վ կը կանչէիք... Ի՞նչ պատահե-
ցաւ... Անհանգի՞ստ էք միթէ...

ՏԽՐ. — Ոչինչ: Պարզ երազ մը:

ՏՆՏ. — Վա՞րտ թէ բարի:

ՏԽՐ. — Բնայթով վատ: Անարժէք...

Տնտեսութիւն կ'ենլէ: Շշուկները կը դադրին: Առաւօտեայ ժամը երեքը կը հնչէ: Յանկարծ տենեակը կը լուսաւորուի ու այդ լուսոյ ճառագայթներուն մէջէն յամբօրէն դուրս կուգայ սպիտակապատ ուրուական մը որուն ճակտին վրայ կը լուսավառի Ս. Դ. Հնչակեան Զինանշանը իսկ աջ ձեռքին մէջ կը նշմարուի գրիչ մը: Ուրուականը կանգ կ'առնէ Տխրունիի տախտակեայ սնարին մօտ:

ՈՒՐՈՒԱԿԱՆ. — (Մեղմօրէն) Ահա՛ վարձատրութիւնդ. հասարակ գրիչ մը, որ անդադար պայքարիս, անվասօրէն մերկացնես դիմակները, ճշմարտութիւնը ծածկողներուն և ուրացողներուն. անձնութեամբ, խիզախօրէն աշխատիս իրաւագրկուածներու դատին պահպանման ու վաստակաւոր զաւակը դառնաս Սոցիալ Դէմօկրատիայի:

(Ուրուականը անշշուկ ու դանդաղաբայ դէպի դուռը կը յառաջանայ, մինչ Տխրունի ներքին անսանձ բնագոյն մը մղուած գլուխը վեր կը բարձրացնէ ու ինքզինքը իրարու յաջորդող անակնկալներու առջեւ գտնելով, ահաւոր երազ ու բարեբաստիկ Ուրուական, պաղատագին կը ծայնէ.)

ՏԽՐ. — Դարձի՛ր, ո՛վ կոյս, դարձի՛ր գէթ մի անգամ արեւանման գէմքդ տեսնեմ... Մի մերժէր իմ աղաչանքը:

ՈՒՐ. — Ուշադիր դիտէ՛, որովհետեւ անգամ մըն ալ չպիտի կրնաս տեսնել:

ՏԽՐ. — (Ծնկաչոք անոր ոտքերուն առջեւ ու անհամբեր) Ո՞վ ես... Ուրկէ՞ կուգաս... Ի՞նչ կը կոչուիս...

ՈՒՐ. — Ես՝ Սոցիալ Դէմօկրատիայի ոգին եմ: Ծնած՝ դարերու բողոքէն եւ մարդկութան թափած ծով արիւնէն:

ՏԽՐ. — Կը պաշտե՛մ քեզ, ո՛վ աներեւակայելի ոգի: Կ'ուխտեմ բոլոր հոգեովս ձիւնասպիտակ ոտքերուդ առաջ՝ հաւատարիմ մնալ քու հաւատամքին: Գիտեմ, դու մայրն ես տառապակոծ մարդկութեան. սփոփանքի ու խրախուսանքի ոգին՝ վշտակիր հոգիներու. իրաւունքի պաշտպանը՝

իրաւագրկներու: Դու պիտի ապրի՛ս, ապրի՛ս դարերով, համայն մարդկանց սրտերուն մէջ: Դէ՛հ, կը պաղատի՛մ օրհնէ՛ դիս քու անարատ ձեռքերով...

ՈՒՐ. — (Ձեռքը անոր գլխուն վրայ դնելով) Օրհնեա՛լ ըլլա՛ս Սոցիալ Դէմօտրատ Հնչակեան դրօշով, ունենա՛ս Մարքսի կարողութիւններն ու ընդունակութիւնները, չըգիտնաս յուսալքում, ընկճում: (Մինչ Տխրունի գլուխը ծռած կ'ունկնդրէր ամենամեծ հանոյքով ու կ'ապրէր կեանքի ամենաերջանիկ րոպէները, ուրուականը արդէն կամաց կամաց կ'անհետենար, իսկ ան՝ անոր ետեւէն, կարմրացայտ աչքերով հորիզոններ կը չափէր, նեղութեան ու խռովքի նոպաներ ցոյց տալով, դրան կորմին կրթնած)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՏԽՐՈՒՆԻ առանձին

(Ետ գալով խորհրդաւորօրէն ու մտածկոտ կը նըստի սեղանին առջեւ) Ո՞ւր ես արշալո՞յս, ծագէ՛, որ պարզեմ մտքիս ծալքերը... (Մեկուսի) Ինչ երա՞նութիւն, բաղդաւորութիւն... Բա՛յց... բայց երա՛զը... (Ոտքի ելլելով եւ զօրաւոր շեշտով մը) Ո՛չ, ո՛չ, նա խաբուսիկ է, այս նուիրական Ուխտն ու Օրհնութիւնը կ'արհամարհեն զայն... (Կը նստի) Ո՞ւր էք, ո՛վ իմ մտերիմ ու սրտախօս ընկերներ, եկէ՛ք, առանց ձեզի արշալոյսը պիտ ուշանայ, (Գրքերը կը թղթատէ) Այո՛, դուք նահատակ ընկերներ, Յակոբ, Յարեթ, Ոստանիկ ու Մհեր, այս անգամ դուք կը ցցուիք իմ աչքերուն առաջ. Դուք ինձի պահանջք մը ունիք անյետաձգելի պահանջք մը, ըսէ՛ք, ես պիտի գործադրեմ, որովհետեւ ես ուխտեալ մըն եմ, ուխտեալ Հնչակեան մը, անոր գերի՛ն, ծառա՛ն... Նա ինձ արհամարհել պիտի տայ բանտը, աքսորն ու մահը, որոնցմէ չատեր կը սոսկա՛ն... կը դողա՛ն, կ'ապաշխարեն վախքերու մութ անկիւններուն մէջ, ու գիշեր ցերեկ կը կրճե՛ն, կը քամե՛ն եւ իրենց գերեզմանները կ'ոսկեզօծեն բանտրին արիւնքտինքով շահած լուսաներով... (Զարմացած) Բայց

լինէ... երկինքը արդէն պայծառացած ու փողոցին մէջ
երթեւեկը սկսած է: Հոս յառաջացող ոտքի շշուկներ կան,
ովքե՞ր կրնան ըլլալ արդեօք:

Ժպտուն ներս կը մտնեն Վարդան ու իսաչիկ

Տ Ե Մ Ի Լ Դ.

ՏԽՐՈՒՆԻ, ՎԱՐԴԱՆ, ԽԱՉԻԿ

ՎԱՐԴ. եւ ԽԱՉ. — Բարի եկաք: (Զեռքը կը սեղմեն)

ՏԽՐ. — Շնորհակալութիւն ընկերներ:

ՎԱՐԴ. — Արդիւնաւոր լինի գալուստներ:

ՏԽՐ. — Մաղթանքներ Մ. Դ. Հնչակեան կուսակցու-
թեան յառաջդիմութեան:

ՎԱՐԴ. — Պատմեցէք ընկեր, ողջ հայութիւնն ու Հըն-
չակեանութիւնը հետաքրքրող Կիլիկիան դէպքերէն:

ՏԽՐ. — Պատմեմ, որ կարգը ձեզի գոյ այնպէս չէ՞:

ՎԱՐԴ. — Անշուշտ: Նստեցէք ընկեր: (Կը նստին)

ՏԽՐ. — Կիլիկիան՝ Հնչակեան բազմամարդ կեդրոն-
ներէն մին ըլլալով անմասն մնացած չէ թրքական վայրագ
ու աւերող զօրքերու կողպուստներէն: Համիտի կամայա-
կատարները, ինչպէս ուրիշ հայաշատ քաղաքներու մէջ,
սկսան հոն եւս ագռաւի բոյներ հաստատել արգելք հան-
դիսանալով հայոց յառաջդիմական քայլերուն: Հայը՝ գի-
տակցած իր փափուկ կացութեան եւ մանաւանդ առաջնոր-
դւած Հնչակեան գաղափարականութեամբ, թօթափեց
ստրկութեան շղթան, թրքական վախճառու ջոկատը մեծ
կորուստի ու ահաւոր անանկալի մը մէջ ձգելով: Պէտք
չեմ զգար մանրամասնութեանց մէջ մտնել, արդէն ամէն-
քըդ զանոնք պատմութենէն գիտէք:

ՎԱՐԴ. — Կրնայի՞ք մեզ ձեր կեանքին տեղեակ պահել:

ՏԽՐ. — Կը դբաղէի «Նոր Սերունդ» թերթի խմբագրու-
թեամբ, որ իր որոշ ալգեցութիւնը ունեցաւ մատաղ սե-
րունդի առաջնորդման եւ մտային զարգացման խնդիրնե-
րուն մէջ:

Օրէ օր, կեանքերը կը դառնանային թշնա հուժիւննե-
րը կ'երանգաւորուէին և գոյի ու չգոյի խնդիրը հրատապ
հարց կը դառնար: Լուսթիւն... Սանձարձակ գործունէու-
թեան ասպարէզ թուրք զինուորին: Ժողովուրդը վաղթեց...
որոնց կարգին անցայ Պէյրութ, ուր բաւականաչափ ծա-
նօթանելէ յետոյ Լիբանանահայութեան կեանքին, ուղղուե-
ցայ դէպի Հալէպ: Այժմ ուրախ եմ յայտարարել, որ Հնոր-
հիւ Հնչակեան ընկերներու պիտի կրնամ գործի ասպարէզ
իջնել: Խօսքը ձերն է:

ՎԱՐԴ. — Հալէպահայ կեանքը շատ խաղաղ է: Հնչակ-
եանութիւնը տիրող տարրն է: Ներքնապէս լաւ կազմակեր-
պւած և տէրն է ընդարձակ հաստատութեան մը, Հնչակեան
փառքը վեհացնող կեդրոնի մը. «Կիլիկիան Դաղթականաց
երկեւեւ վարժարաններ» ունի, որու մէջ կ'ուսանին եսթն
հարիւրէ աւելի աղքատ ու չքաւոր աշակերտներու ստուար
թիւ մը: Յարգա՞նք զոհուող ոգիներուն:

ՏԽՐ. — Ամէն տեղ, ամէն քաղաքի մէջ Հնչակեան
զոհուող ու նուիրուող ոգին առակի կարգ անցած է: Ի՞նչ
դիրքի վրայ է Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Ուսա-
նողական Միութիւնը:

ՎԱՐԴ. — Բարձր ու համակրելի դիրքի մը վրայ. անոր
մասին թող խօսի Միութեան ներկայացուցիչ Ընկեր իսաչիկ,
որ ապագային մեծ միտք մը ըլլալու յոյսը կը ներշնչէ:

ԽԱՉ. — Խօսիլ Ուսանողական Միութեան վրայ, ընել
անոր գրաւականը այս անձկանօք րոպէներուն, քիչ մը
դժուար պիտի ըլլայ: Սակայն առ ի լուսարանութիւն,
պարզեմ անոր ներքին կապերը զօրացնող կէտերը:

ՏԽՐ. — Մեզմէ խնդրուածն ալ այդ է. կարճ ամփոփ և
իմաստալից:

ԽԱՉ. — Ուսանողական Միութիւնը կը բաղկանայ ութ-
սունէ աւելի անդամներէ և հսկողութեան տակն է տեղւոյս
Հնչակեան Մասնաճիւղին: Շնորհիւ կուսակցութեանս
Վարչական զօրաւոր կազմին, ընկերները հսկայաքայլ կը
յառաջդիմեն ատենախօսական, վիճաբանական, ատենա-

մարզական, թատերական եւ այլ գեղարուեստական ճիւղերու մէջ, որոնք ապագային, կեանքի գոյապայքարին մէջ, իրենց մեծապէս պիտի նպաստեն: Ընկերներու գոհողութիւններն ու գործունէութիւնները ամէն գնահանքի արժանի են և ծափահարելի: Պարտք կը զգամ նաեւ յայտնել, որ այսօր պիտի ունենանք դասախօսական ժողով մը. դասախօս ընտրուած էք դուք: Անշուշտ սիրով պիտի ընդունիք:

ՏԽՐ. — Այդ իմ վզին պարտքն է: Ընդհանրապէս, ինչպիսի՞ նիւթերու շուրջ կը դասախօսուին:

ԽԱՉ. — Դասախօսութիւններ կ'ըլլան ընկերային, առողջապահական, գիտական, կրթական և այլ կենսական նիւթերու շուրջ:

ՏԽՐ. — Բանաւոր դասակարգի յառաջացման համար ի՞նչ կարգադրութիւններ ունիք:

ՎԱՐԴ. — Ան կ'օգտուի լսարանէ և ընթերցասրահէ:

ՏԽՐ. — Լսարանի համար, ո՞վ է այսօրուայ բանախօսը:

ՎԱՐԴ. — Ժողովուրդը, այսօր պատիւ պիտի ունենայ ձեզ ունկնդրել:

ՏԽՐ. — Ծնորհակալութիւն ինձ համար եղած պատւոյն: Ժամը քանի՞ին կը սկսէիք:

ՎԱՐԴ. — Ժամը տասն եւ կէսին: (Ժամացոյցին նաշելով) Հազիւ ժամ մը մնացած է: Նախապէս ձեր բանախօսելը ծանուցուած է:

ՏԽՐ. — Անհոգ եղէք:

ՎԱՐԴ. — Նիւթերնիդ ընտրեցի՞ք:

ՏԽՐ. — Այդ երկրորդական հարց է:

ՎԱՐԴ. — Ինչպէ՞ս թէ երկրորդական:

ՏԽՐ. — Ինչո՞ւ կը զարմանաք:

ՎԱՐԴ. — Ձեր անտարբերութեան: Որովհետեւ, ուրիշներ, օրերով իրենց խօսելիքները գրի կ'առնեն... ուսումնասիրութիւններ կ'ընեն... Իսկ դուք...

ՏԽՐ. — Ես պիտի խօսիմ այն՝ ինչ որ, ներկաներուն աչքերուն մէջ կարդամ, ինչ որ, Մարքս թելադրէ:

ՎԱՐԴ. — Հրաշք մը պիտի ըլլայ:

ՏԽՐ. — Դանի որ, տակաւին ժամ մը ունինք, կրնանք զայն օգտագործել Ուսանողական Միութեան դասախօսութեամբ մը: Արդեօք կրնա՞ն գալ:

ԽԱՉ. — Ինչո՞ւ է: Ակումբի վարի յարկն են: Հիմայ կը դրկեմ: (Կ'ելլէ)

ՏԽՐ. — Ընկե՛ր, բարի եղէք ակումբին դուռը կէս ժամուայ համար գոցել:

ՎԱՐԴ. — Հիմայ: (Կ'ելլէ)

Տ Ե Ս Ի Լ Դ .

ՏԽՐՈՒՆԻ Առանձին

(Մեկուսի) Կազմակերպութիւն, դասախօսութիւն, հրապարակախօսութիւն. ահա՛ երեք դժուարին կէտեր, որոնք անհրաժեշտ են ունէ գործիչի, ըլլա՛յ ազգային ըլլա՛յ գաղափարական, ըլլա՛յ հասարակական: Դժուար, որ Սոցիալ Դէմոկրատիայի գաղափարական անդրանիկ վկան Մարքս, սաւառնած պիտի կենայ իմ վերեւ ու զիս առաջնորդէ ե՛ւ իր գերմարդկային ձիրքերով, ե՛ւ իր աստուային կարողութեամբ ե՛ւ իր անվհատ ու յարատեւ կամքով: Այ՛, պիտի կարենամ բանախօսել, կասկած չկայ:

(Ներս կը մտնէ Խաչիկ)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՏԽՐՈՒՆԻ Եւ ԽԱՉԻԿ

ԽԱՉ. — (Տուցնելով) Պատրաստ են:

ՏԽՐ. — Ու ես տեսա՛յ, երկա՛ր թափառումներէ յետոյ, հրացայտ աչքերը, վէս ճակատները Հնչակեան Ուսանողներուն և վերջին անգամի ըլլալով զգացի Հնչակեան խոնորհ ոգիին անթառամ վեհութիւնը ու ապրեցա՛յ, վերյիշեցի կեանքն իմ պատանեկան տխուր յիշատակներով լի: Ընկերներ, թոյլ տուէք ինձ, որ քանի պատեհ առիթը ներկայացած է, երկու խօսքով բացատրեմ « Սոցիալ-Դէմոկրատ » եւ « Հնչակեան » անուններուն իմաստները, ձեզի՛

որ կոչուած էք անոր ապագայ զիտակից եւ ամբակուռ սիւները դառնալ, ձեզի՝ որ կոչուած էք զայն պահել իբր զենիթին, իր բարձրութեան վրայ:

Ընկերներ, ոմանք կը ջանան զարգացնել այն միտքը թէ՛ քանի որ Հնչակեան անունը կապուած է ազգայնական անցեալին և քանի որ այդ անունին կից Սոցիալ Դեմոկրատ անունը դաւաճանութեան հոմանիշ եղած է միջազգային աշխատաւորական կեանքի մէջ, ապա՝ ուրեմն, արտասահմանի մէջ գործող Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան դիրքը հանդէպ Հայաստանի, որքա՛ն ալ համակրական, որքա՛ն ալ մօտ ըլլայ, պէտք չէ որ խորհրդային Հայաստանէն գնահատական վերաբերմունք սպասէ. հետեւաբար, կամ պէտք է սոցիալիստական նոր ուղին որդեգրէ և կամ եթէ այդ քաջութիւնը չունի, կը պակսի իր մօտ, թող բաւականանայ պարզ եւ գործնական համակրութեամբ: Լուսաբանենք:

Անոնք հետ միասին մենք ալ կ'ընդունինք, որ օտար սոցիալ դէմոկրատներ, դաւաճանեցին պրոլետարիատի դատին. մասնաւորապէս գերման սոցիալ դէմոկրատները ընդհանուր պատերազմի միջոցին եւ անկէ յետոյ՝ զինագործարի վաղորդային էրեւան եկան ոչ թէ իրրեւ ուղղափառ յեղափոխական Մարքսիստներ, անկեղծ միջազգայնականներ, այլ իրրեւ սոցիալ փաթիթներ, ազգային ընկերվարականներ. անոնք չկրցան արժեցնել այն յոյսերը զորս զրած էին իրենց վրայ միջազգային յեղափոխական աշխատաւորութիւնն ու անոր յառաջագահ գորագունդերը: Բայց օտար սոցիալ դէմոկրատներու հակա — աշխատաւորական, հակա — պրոլետարական, հակա — յեղափոխական այս ընթացքը պատճառ մը չէ, որ հայկական սոցիալ դէմոկրատներու վրայ նայուի այն աչքով, ինչ աչքով որ կը նայուի միւսներուն վրայ: Եւ եթէ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը չ'անդամակցիր միջազգայնականին, պարզապէս անոր համար որ այդ կազմակերպութիւնը իր սպայակոյտով կը գտնուի կապիտալիզմի և պուրժուազիայի սպասաւորի դերին մէջ: (Ծափահարութիւն)

Պալով «Հնչակեան» անունին, որ ան կապուած է ազգայնական անցեալին: Կրնայ ըլլալ, որ, այո՛, Հնչակեանութիւնը ունեցած է հազուադէպօրէն ազգայնական սայթաքումներ կամ մոլուցքներ, բայց եւ այնպէս՝ ան եղած է իր էութեանը մէջ, իր հաւատամքով, իր աշխարհայեացքով, իր գաղափարաբանութեամբ, աշխատաւորական, մարքսիստական: (Ծափահարութիւն)

Հնչակեան Կուսակցութեան ներկայ գործունէութիւնը իր մէջ աշխատաւորական, յեղափոխական թօն մը ունի: Իսկ տեղ տեղ կը գտնուին այնպիսիներ, որոնք չեն գիտեր, յանուն ինչի, իւր կը քսեն քանի մը պնակալէզներու հացին. այդպիսիներուն հանդէպ, Հնչակեան Պերագոյն ատենը չպիտի ուշանայ իր վճիռը արձակել: Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը իր մամուլով ու բեմով պաշտպան կը կենայ պրոլետարիատի դատին: (Ծափահարութիւն)

Տ Ե Ս Ի Լ Զ.

ՆՈՅՆՔ ԵՎ ՎԱՐԴԱՆ

ՎԱՐԴ. — (Ներս մտնելով) Դռները բացինք թողո՞վուրդը, որ դրան առջեւ հաւաքուած էր, կեցցէներու զոռ ազգականերով սկսաւ ներս խուժել:

(Դուրսէն բարձրաձայն աղաղակներ)

ԺՈՂՈՎ. — Կեցցէ՛ Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը և ապրի՛, բիւր ապրի՛ անոր զաւակ Ս. Տիրունին:

ՎԱՐԴ. — (Դէպի դուռը դարձած) Հայրենակիցներ, կը խնդրուի լուծիւն պահել: Ընկեր Ս. Տիրունին արդէն բեմ իջած է: (Կ'ելլէ)

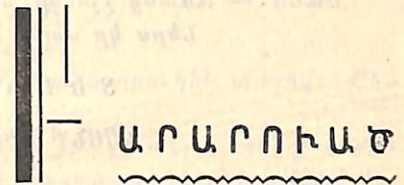
ՏԽՐ. — (Ոտքի ելլելով) Յարգելի հայրենակիցներ, քոյրեր՝ եւ եղբայրներ, շնորհակալութիւն կը յայտնեմ ձեզ, Կուսակցութեանս և ինձ հանդէպ եղած համակրանքին:

Սիրել և օգնել Հայաստանի, օգնել սիրած չափով. սա ամէն գիտակից հայու անդրանիկ պարտականութիւնն է, սա՛, ամէն գիտակից հայու սրտի անդրանիկ բաղձանքն է: Սակայն ցաւով կը յայտարարեմ, որ մեր մէջ բոյն դարձ է այնպիսի կազմակերպութիւն մը, որ չսիրելէ զատ սկսած

է ամէն տեղ, ամէն կողմ հակա-հայաստանեան լուսանք-
ներ տեղացնել և սուրբ ծայր ցոյց տալ. այդ Հայ Շահա-
գործական, Ոճրագործական ու Բանւորագաւ կազմակեր-
պութիւնն է թող մտիկ ընեն. խօսքս անոնց է, մարտական
կոչուած այդ երկուքուկէս մարդոց, որ իրականին մէջ նա-
պաստակային բնաւորութիւն մը ունին և հակառակ անոր,
այսօր ելեր, խաւաքարտէ նիզակներ կը ճօճեն աջ ու ձախ
և կը կարծեն տապալել ո՛չ միայն Հայաստանի Հանրապե-
տութիւնը, այլ՝ և Թուրքիան, և աւելին ամբողջ միութիւն
մը, որ իր թեւերը տարածած է երկրագունդի մէկ վեցե-
րորդ մասին վրայ: Անոնք պէտք չէ մոռնան այն օրը, այն
ահաւար օրը, ուր կարմիր սուրիներու անտառին ի տես,
որսորդին առջեւէն փախան ճագարի մը նման խելակորոյս
դէպի Պարսկական սահմանագլուխը: (Ծափահարութիւն)
Հայաստանի յեղափոխական ուժերը ներքնապէս և արտաք-
նապէս դարձած է անսասան շնորհիւ հայ աշխատաւորու-
թեան սրտագին նուիրումին և Անդրկովկասեան քոյր հան-
րապետութեանց հետ կազմուած ֆէտերացիային եւ երբեմնի
ձարական կայսրութեան երկրամասին վրայ գոյութիւն ու-
նեցող Խորհրդային Սոցիալիստական բոլոր հանրապետու-
թեանց հետ ստեղծուած քաղաք-գիրւորատնտեսական
միութեան: Այլապէս զգուշացէք, ձեր ունէ հակապետական,
հակա-հայաստանեան մէկ շարժումը, պատճառ կը դառնայ
ձեր վերջնական եւ անվերականգնելիօրէն ջախջախուելուն:
Մարտական պիտե՛ր, պատռեցէ՛ք այլեւս քօղելնիդ, վար
առէ՛ք բարեկենդանի գիւմակնիդ և գործի դաշտ, ասպա-
րէզ իջէ՛ք, եթէ անկեղծ հայրենասէրներ էք: Ձեր այժմեան
ընթացքը վատերու, հայրենադաւնելու ընթացք է և պա-
խառակելի: Անգամ մը ևս կը շեշտենք. ձեր գործը Մազ-
լումեանի մը մօրուքին հետ չէ երբ Հայաստանի կառավա-
րութեան հետ կը խօսիք: Այլապէս, մինչեւ եօթը պորտ, եօ-
թը սերունդ պատասխանատու կը մնաք հայ աշխատաւորու-
թեան առջեւ, այլապէս կը կրկնուի Խորհրդի և Անակի
պատմութիւնը:

Վ. Ա. ՐԱԳՈՅՐ

Տեսարանը կը ներկայացնէ բլուրի մը զագաթը: Գիշեր է:

Արշաւիր կը հսկէ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ ԵՒ ԱՐՇԱՒԻՐ

ՍԱՆԱՏՐՈՒԿ.— (Խորխոս) Ահա՛ այս է կեդրոնական
Պիւրոյին նախապէս հաղորդած միակամ ու անփոփոխ որո-
շումը. կողոպտել հայութիւնը ամենասուրբին միջոցներով,
հարկ եղած ատեն վաճառել զայն, դիմակաւորուել, գետ-
նառիւծի շապիկը հագնիլ, քծնիլ...: Խեղճ հայութիւն, որ
տակաւին չգիտակցեցար մեր ներքին կեանքին և այն համո-
զումը, հաւատքը ունիս, որ Մարտական կուսակցութիւնը քեզ
պիտի փրկէ դարերու ստրկութենէդ: Իսկ դո՛ւն, անխոհեմ,
մատղաշ սերունդ, որ խաբուած է պոռոտախօսութիւններէ,
մեծամեծ խոստումներէ և շոնդալից բայց անիմաստ բա-
նախօսութիւններէ, ամէն օր կուգաս անդամագրուիլ անոր
ենթակայ միութիւններուն: Քնացի՛ր հայ ժողովուրդ, քիչ
մըն ալ, մինչեւ Թորոսին, Թադէոսին, Կիւրակոսին մահը.
քիչ մըն ալ, տակաւին բանուկ է մեր մկրտը: (Ժամա-
ցոյցին նայելով) Ժամը ինն է և մեր նազելի ժողովական-
ները դեռ բարեհաճած չեն գալ: Բայց... ոտնաձայն մը...
Ո՞վ կրնայ ըլլալ...: Արշաւիր, նայի՛ր ո՞վ է եկողը:

ԱՐՇ.— (Վայրեան մը աներեւութանելէ յետոյ ներս

կը մտնէ. դուրս դիտելով) Եկողը մեզմէ է... Ընկեր Անա-
նէն ըլլալ կը թուի... հոս կը յառաջանայ...

ՍԱՆՏ.— Առանց շշուկի առաջնորդէ:
Ներս կը մտնէ Անանէ

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՆԱՆԷ

ԱՆԱՆԷ.— Բարի գիշեր ընկեր Սանատրուկ:

ՍԱՆՏ.— Բարի եկաք:

ԱՆԱՆԷ.— (Նստելով) Բաւական բաւձը բլուր մըն է
եղեր. անիծեալը զիս քրտնեցուց: Սակայն օդին ըսելիք
չկայ: Եթէ մէկը՝ քանի մը ամիս հոս ապրի, հոգ չ'ունենայ,
գինին ու օդին առատ ըլլայ, իր ծանրութեան վրայ բաւա-
կան կ'աւելցնէ, քանի մը տարի աւելի կ'ապրի, կ'թուած
ժողովուրդը՝ անգամ մըն ալ կը կթէ:

ՍԱՆՏ.— Այդպէս է: Փորձեցէք:

ԱՆԱՆԷ.— Յառաջիկայ տարի մտադիր եմ փորձել:

ԱՐՇ.— (Խեղդուկ ծայնով մը) Ընկեր Մերուժանը կու-
գայ տարտամ ու անորոշ քայլերով:

(Ներս կը մտնէ Մեհրուժան)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՄԵՀՐՈՒԺԱՆ

ՄԵՀՐ.— Բարի գիշեր:

ՍԱՆՏ.— Բարի եկաք:

ՄԵՀՐ.— (Նստելով) Տակաւին որո՞նք կը բացակային:

ՍԱՆՏ.— Մի միայն ընկեր Անակին կը ապաստի:

ԱՆԱՆԷ.— Արդեօք ինչո՞ւ ուշացաւ շնչակեաններ գըլ-
խուն խաղ մը խաղցած չըլլան:

ՍԱՆՏ.— Այդ կարգի մարդիկ շատ ունին:

ՄԵՀՐ.— (Ինքզինքը ցուցնելով) Միթէ մենք չունինք:

ԱՆԱՆԷ.— Պահպանողական ամէն միջոցի դիմելու է:

ՍԱՆՏ.— Արշաւիր հաւատարմօրէն կը հսկէ: Ասկայն
գո՛ւք, ընկեր Մեհրուժան, ինչո՞ւ ուշացաք: Գործ ունէիք:

ՄԵՀՐ.— Ո՛չ գործ ե ո՛չ այլ ինչ: (Գրպանէն օղիի շիշ
մը հանելով) Սա՛ օրհնեալը կը տեսնե՞ս, ժողով ու ամէն
ինչ կը մոռցնէ:

ԱՆԱՆԷ.— Կրնանք պուտ մը...

ՄԵՀՐ.— (Տալով) Ինչո՞ւ չէ:

ԱՆԱՆԷ.— (Խմելէ յետոյ Սանատրուկին տալով) Ըն-
տիր տեսակէն է, հրամեցէք:

ՍԱՆՏ.— (Խմելէ յետոյ) Լաւ քիմքի տէր է եղեր ընկերը:

ԱՐՇ.— Աչքերնիդ լոյս: Բացակայ ընկերնիդ մերթ իյ-
նալով, մերթ գլտորուելով ըլլէն վար հեւ ի հեւ դէպի հոս
կը յառաջանայ: Ժամէ մը ի վեր կը դիտեմ զայն:

ՍԱՆՏ.— Օգնութեան չ'իութեա՞ս:

ԱՐՇ.— Մտքէս անգամ չ'անցաւ. որովհետեւ մեծէն
մինչեւ պզտիկ ձրիակերութեան վարժուած ենք: Օգնու-
թեան փութալ մեզմէ շատ հեռու է. արդէն հարկ չ'մնաց,
հազիւ քանի մը քայլ մնաց... հասաւ...

(Քրտնած ու օրօրուելով ներս կը մտնէ Անակ)

Տ Ե Ս Ի Լ Դ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՆԱԿ

ԱՆԱԿ.— Բարի գիշեր բոլորիդ:

ՍԱՆՏ.— Բարի եկաք:

ՄԵՀՐ.— (Օղիին շիշը տալով) Քիչ մը զովացէք ընկեր:

ԱՆԱԿ.— Այդ պարտականութիւնը կատարելէն կուգամ:

ՄԵՀՐ.— Այս պատուական է:

ԱՆԱԿ.— Այս ալ պատուական ըլլալուն համար: (Խմել)

ՍԱՆՏ.— (Ոտքի ելլելով) Ընկերնե՛ր, ժողովականնե-
րը ներկայ ըլլալով նիստը բացուած կը յայտարարեմ, ձեզ-
մէ նմանապէս պիտի խնդրեմ, որ խօսակցութիւնները տե-
ղի ունենան, կարելի եղածին չափ ցած ձայնով: Որո-
շուժները պէտք է գաղտնիք մնան: Արշաւիր...

ԱՐՇ.— (Որ սկսած էր մրափել. յանկարծ տեղէն վեր
ցատկելով) Հոս եմ... արթուն կը հսկեմ...

ՍԱՆՏ.— Ինչպէս գիտէք, այսօր, այս յառաջացած
պահուն հոս հաւաքուած ենք Ս. Տխրունիի մաքրագործ-

ման, զայն երկրիս վրայէն վերցելու հարցով: Սակայն՝ նախաքան այդ՝ լսենք իւրաքանչիւր կեղերոնի կուսակցական կեանքը, ներքին կազմակերպութիւնն ու բրօպականտի յառաջ մղումը անոր Սուրիա հաստատութիւնէն ի վեր:

ԱՆԱՆԷ. — Երկու խօսքով պարզեմ կեղերոններու ներքին կազմութիւնները, որոնք իրարմէ շատ չնչին, փոքր բացառութեամբ մը կը տարբերին:

ՍԱՆՏ. — Խօսքը ձերն է:

ԱՆԱՆԷ. — Սարգիս Տխրունիի Սուրիա հաստատութիւնէն ի վեր, մեր կուսակցական կեանքը թուլցած, մեղկացած է: Գործունէութիւնն. մի փնտռեր: Հաւաքօ՞յթ, ժողո՞վ. երբե՞ք: Նոր անդամագրութիւններ. բնա՞ւ, երբե՞ք: Ընդհակառակը՝ անդամներէն շատեր շարքերէն հեռացած են... շատեր կը տրտնջան ներկայ կազմութեան, ներկայ անաւանի լի վիճակին... նոր նոր հրաժարականներ կը ներկայանան... շատեր զետեղութեանց մէջ կը լողան... անհատական հարցեր... իրարու միտ ուտողներ... ո՞ր մէկը ըսես... լեցուն, լեցուն... Ըսէ՛ք ընկերներ, խոստովանեցէ՛ք անվերապահօրէն, մենք մեզի ենք, օտար չկայ, նոյնը չէ՞ եւ ձեր վիճակը:

ԲՈԼՈՐԸ. — Այո՛, նոյնն է, ոչ մի փոքր տարբերութեամբ:

ՍԱՆՏ. — Կը հաստատեմ: Արդ՝ հարցը հասաւ բուն կէտին: Այժմ գտնենք միջոց մը, կերպ մը, եղանակ մը, որով կարենանք անոր լեզուն կտուցին մէջ քաշել տալ, լուցնել... Ա՛յ բաւական է, որքան մեր վրայ բարձրացաւ, որքան մեր միտը խածաւ, որուն մինչեւ այսօր ոչ ոք համարձակած էր մօտենալ: Ըսէ՛ք խնդրեմ, ո՞վ է նա...:

ԱՆԱԿ. — Գերմարդկային, յարատեւող, յամառ պայքարող, չյուսալքուող եւ յանդուգն բնաւորութեան տէր մէկն է, անոր հետ պայքարել շատ դժուար է, մանաւանդ զրհապայքար:

ՄԵՀՐ. — Ամենակարճ ճամբան՝ զայն մէկ անգամէն եւ վերջնականապէս մաքրելն է. անոր ձեռքէն ազատուե-

լու միակ ելքը զայն գաղտագողի սպաննելն է, անդենա-կանը զրկելը... Ահա՛ իմ կարծիքս:

ՍԱՆՏ. — Շատ առաջ գացիք: Դուք ինչ կը խորհիք ընկեր Անանէ:

ԱՆԱՆԷ. — Ահա եւ իմ կարծիքս օրինակի մը նմանօրութեամբ: Թուրքիոյ մէջ, երբ հայ մը ծեծուէր թուրքի մը կողմէ, դատարանին մէջ ամբաստանեալին պատասխանը սա՛ն է՝ կ'ըլլար. Կրօնքիս հայհոյեց: Այսպիսով ամենանամեծ յանցաւորներն անգամ կ'ազատուէին: Արդ՝ այս հիման, այս տուեալին վրայ յիշելով, քանի որ Տխրունին Հայաստանեան բրօպականտ կը կատարէ եւ քանի որ Հայաստան այսօր համայնավար պետութիւն մը, կառավարութիւն մըն է, կրնանք զայն լաւ պատրաստուած տեղեկագրով մը հոգատար եւ տեղական իշխանութեանց ներկայացնել որպէս համայնավար, որ հոս, Սուրիոյ մէջ այդպիսի յանցաւորներ, դատապարտեալներ ոճրագործէ մը աւելի կը պտտուին, աւելի կը հետապնդուին: Այն ատեն, Տխրունի կողմէ յայտարարեց, որ մեր թշնամին թուրքէ մը աւելի, թող յանդգնութիւնը ունենայ բանտերու կամ աքսորներու մէջ խօսիլ, մեր միտերը խածատել: Ո՞վ պիտի լսէ, ո՞վ պիտի հետաքրքրուի: Այնտեղ նա պիտի զըզջայ ու մեղայի պիտի գայ մեր առաջ, մեր կազմակերպութեան սուրբ խորանին առաջ:

(Հեռուէն կը լսուի «Հեռաւոր Երկիր»-ի եղանակը, երգուած խումբ մը Հնչակեան երիտասարդներու կողմէ: Ձայները կամաց կամաց կը մօտենան, կը բարձրանան, ու կը սկսին հեռանալ: Իսկ մեր մարդիկը նստած տեղերին քար կտրած, մինչ իսկ շնչառութիւններն ընկած, ահ ու սարսափի, հզնաժամային վայրկեաններ կ'ապրին: Տղոց ձայները բոլորովին անլսելի կը դառնան. Սառնատրուկ երկայն շունչ մը քաշելի յետոյ):

ՍԱՆՏ. — Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք Տխրունիին սերմին պտուղները: Գիշեր ցերեկ արծիւներու պէս կը սաւառնին լեռներու կատարները: Տէրը դարձած են այս ընդարձակ տարա-

ծուծեանց... Արշաւիր:

ԱՐՇ.—(Թունէն վեր ցատկելով) Հոս եմ... կը հսկեմ...

ՍԱՆՏ.— Ո՛չ թէ կը հսկես, այլ կը քնանաս:

ԱՐՇ.— Բնականաբար:

ՍԱՆՏ.— Ինչո՞ւ:

ԱՐՇ.— Դուք լաւ մը խմեցիք, գլուխները տաքցուցիք, առանց մտաբերելու, որ այստեղ պահակ Արշաւիք մը ունիք: Ձեր ա՛յս ընկերականութեան համար հսկեմ հա՛:

ՄԵՀՐ.— Իրաւունք ունի: Նկատողութեան չ'առինք: Դէ՛հ, ա՛ռ, խմէ՛ և մի քնանար:

(Արշաւիր առնելով իր անկիւնը կը քաշուի)

ՍԱՆՏ.— Ընկերներ, գիշերուայ այս յառաջացած պահուն ամէնքդ ալ ականատես եղաք Հնչակեան տղոց խիզախութեան, յանդգնութեան: Արդ՝ խօսեցէ՛ք. շարունակե՛ք ծալլապատիկ նստիլ, լուռ ու մունջ տանիլ Հընչակեան ցոյցերը, որոնք օր ըստ օրէ կը ծաւալին, կ'երանգաւորուին և կ'սպառնան մեր գոյութեան, կեանքին, որ արդէն խախտու հիման վրայ կառուցուած է:

ԱՆԱԿ.— (Ազդու շեշտով) Ո՛չ այս, ո՛չ այն: Ձեռք կրնար մեր խղճին ու սկզբունքներուն դէմ դաւաճանել,

ՍԱՆՏ.— Տակաւին մեր քով խիղճ և սկզբունք փնտռե՞լ: Անոնք շատոնց ծալլուած, ծրարուած ու բարձի տակ եղած են: Մեր կազմակերպութիւնը ծրագիր չունի, անսկզբունք է և իր ընթացքը փչող հովին ուղղութեան կը համեմատի:

ԱՆԱԿ.— Այն՝ որ մեզմէ, մեր Ոճրագործներու կազմակերպութենէն չէ՛, Հայ չէ՛: Ահա՛ կեդրոնական Պիւրոյին երկնային պատգամը: Ուրեմն՝ զարնել, հարուածել, սպաննել, կոշտատել բոլոր անոնք՝ որ մեզմէ չեն, մեր ուղղութեան չեն հետեւիր, չեն անսար, չեն հնազանդիր... Ահա՛ ատոնց առաջինը, առաջին զոհը պիտի ըլլայ Հնչակեան Կուսակցութեան սիւնը եղող և մեր գոյութեան սպառնացող Ս. Տիւրուին, որուն կարողութիւնը, ընդունակութիւնը, ձիրքն ու ժողովուրդին վրայ ունեցած ազդեցութիւնը չկայ մենէ և ո՛չ մէկուն քով: Կամ անոր մահը եւ մեր կեան-

քը, կամ մեր կազմակերպութեան մահը և անոր կեանքը: Մին կամ միւսը: Ահա՛ կացութիւնը:

ՍԱՆՏ.— Թէ՛ ես կ'ըսեմ ինչ ընկերներ. ընդունիլ ընկեր Անանէի առաջարկը. ամբաստանել զայն որպէս համայնավար, հակառակ պարագային երբ ունէ պատիժէ գերծ մնայ և դարձեալ շարունակէ մեզ քննադատել և սպառնալիք կարգաւ մեր կազմակերպութեան, այն ատեն կը դիմենք այդ օրհնեալ գործիքին որ շատերուն մոլիսը երկինք հանած է: Քանի ուշ չէ բանաձեւը պատրաստենք:

ԱՆԱՆԷ.— Բանաձեւի պատրաստութենէն առաջ, կ'ուզէի անոր գերմարդկային կարողութենէն օրինակ մը ըսել:

ՍԱՆՏ.— Ո՞ւր հանդիպած էք:

ԱՆԱՆԷ.— Հալէպի մէջ: Սգահանդէսի մը առթիւ, Տըլւրունին իր կուսակցութեան իսկ ընկեր Արամ մեր կազմակերպութեան կողմէ պիտի խօսէին: Ընկերը քովս նստած էր և մերթ ընդ մերթ թեթեւ ցնցումներ կ'ունենար: Պատճառը հարցուցի: Ականջիս հետեւեալը փափսաց:

ՍԱՆՏ.— Թէ ի՞նչ...

ԱՆԱՆԷ.— Քանի որ Տիւրուին հոս է, անոր եղած տեղը մեր ըլլալը հարամ է, անոր խօսելիք օրը մեր խօսիլը անարժէք: Ինչո՞ւ հարցուցի իրեն: Որովհետեւ քաջ գիտեմ, պատասխանեց ան, երբ անկէ առաջ խօսիմ, ինձմէ վերջ իմ խօսածներս պիտի ջրէ, իսկ երբ անկէ վերջ խօսիմ, իմ ըսելիքներս ինք պիտի ըսէ և ամօթով պիտի մնամ: Իսկապէս ընկերը մարգարէացաւ և առանց բեմ ելլելու ուղղակի տուն վազեց:

ԱՆԱԿ.— Այդպիսի դէպքեր քանի՞ քանի՞ անգամներ պատահեցան Պէյրութի մէջ: Փոքր հարցեր են, որոնց մարտողութիւնը կարելի է: Տակաւին այնպիսի դէպքեր կան, որ մենք շարաթներով ժողովուրդին մէջ խօսք խօսելու համարձակութիւնը չենք ունեցած և նմանա՞ծ ենք հարէ՛մի սեւազգեստ կինհրուն:

ՄԵՀՐ. (Որ մինչեւ այն ատեն լուռ կը հետեւէր եղած խօսակցութեանց բայց այլեւս համբերութիւնը հատնելով)

Ընկերներ, այսպիսի դէպքեր պատմուելէ վերջ ա՛լ չեմ կրնար համբերել... պէտք է զայն...

ՍԱՆՏ.— Ընկեր Մերուժան, առանց հետեւողութիւնը մտածելու, կ'ուզէք մէկ անգամ էն զայն մաքրել: Բռնեք թէ կատարեցինք այդ արարքը, այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր ապագան, ի՞նչ պիտի պատասխանենք հանրային դատաստանին: Կարելոր հարցեր են, որոնց վրայ կ'արժէ անդրադառնալ:

ՄԵՀՐ.— Այդ արարքը կը գործենք մեր անունը առանց երեւան հանելու:

ՍԱՆՏ.— Ժողովուրդը չպիտի՞ կասկածի. որովհետեւ ո՛չ առաջինն է և ո՛չ վերջինը:

ՄԵՀՐ.— Լաւ գիտենք, որ ժողովուրդը մեր կազմակերպութիւնը կը ճանչնայ որպէս ոճրագործներու, աւազակներու, անօթիներու որջ և մինչեւ այսօր հազարումէկ կասկածներ, վկայութիւններ ունեցաւ. կրցա՞ւ բան մը քնել... կրցա՞ւ դարման մը գտնել... կրցա՞ւ իրականացընել իր երազը, կասկածը...

ՍԱՆՏ.— Ցեխոտե՞նք, մրտե՞նք, բիւր անգամ մրտառած մեր անունը:

ՄԵՀՐ.— Ինչպէս գիտէք, մեր կազմակերպութիւնը ներկայ մատղաշ սերունդին համակրութիւնը կը վայելէ, այդ համակրանքը մեզի մնացած է, ժառանգած ենք, մեր հիմնադիրներու անկեղծ նուիրումէն, եթէ անոնք չըլլային մենք պարծենալիք ոչինչ պիտի ունենայինք: Մեր մէջէն ծնած, կամ եկած մեզի միացած են եզական բանաստեղծներ, ինչո՞ւ թողունք, որ ուրիշներ անոնց հասնին եւ մինչ իսկ աւելի յառաջ երթան: Լաւ գիտցէք նաեւ, որ ներկայ դարը, շահագործումի, քծնումի դար է. այս օրս հրեաներ պէտք է ըլլանք եթէ կը փափաքինք տիրապետել գաղութահայութեան եւ ա ն ո Ր գ ա ն ձ ի ն, հարստութեան... Ինչպէս տիրացանք Հայաստանին եւ որու չնորհիւ այսօր կ'ապրինք արքայապայել կեանք մը:

ՍԱՆՏ.— Բանի ուչ է՞ տեղեկազիրը պատրաստենք, գուցէ յարձակումի ենթարկուինք:

ՄԵՀՐ.— Այդ մասին որո՞ւ հետ պիտի տեսնուինք:

ՍԱՆՏ.— Ուղղակի Ապահովութեան ընդհանուր տնօրէնին հետ:

ԱՆԱՆԷ.— Ի՞նչ ձեւով, ինչպիսի՞ բառերով յայտնուինք որ ժողովուրդին կասկածը մեր վրայ չի հրաւիրենք եւ յաջողութեամբ դուրս գանք:

ՍԱՆՏ.— Մեր կազմակերպութեան անունը բնաւ չենք յիշեր:

ԱՆԱՆԷ.— Այլ որո՞ւ:

ՍԱՆՏ.— Որպէս անհատ կը ներկայանանք:

ԱՆԱՆԷ.— Անհատ ըսելով, որո՞նք պիտի հասկնանք:

ՍԱՆՏ.— Եղբայր, այնքա՞ն տղայ եղաք, որ այսպիսի պարզ խօսակցութիւններն անգամ չէք հասկնար. Բանոս, Բարթողիմէոս, Թիթիմոս, Կիրակոս, Եւն. Եւն.:

ԱՆԱՆԷ.— Նախապէս որոշե՞նք խօսելիքնիս:

ԱՆԱՆԷ.— Ե՞րբ պիտի ներկայանանք եւ քանի՞ հոգի:

ՍԱՆՏ.— Ուղղակի վաղը եւ երկու հոգի բաւական է:

ԱՆԱՆԷ.— Հոս գտնուող ներկաներէն երկուքը, այնպէս չէ՞:

ՍԱՆՏ.— Հարկաւ: որո՞նք աւելի յարմար կը գտնէք:

ՄԵՀՐ.— Դուք եւ ընկեր Անանէն յարմորագոյնն էք:

ՍԱՆՏ.— Շատ բարի: Ընկերներ, մեր ամբաստանութիւնը պիտի կայանայ միմիայն Տխրւնին համայնավար ներկայացնելուն մէջ, թէեւ ամէնքս ալ համոզուածներ ենք որ ան համայնավար չէ, այլ անկեղծ ու նուիրուող Հնչակեան մը: Վերջապէս պիտի աշխատինք ամէն կարգի քսութիւններ ընել որպէսզի յաջողինք մեր նպատակին մէջ: Ինչպէ՞ս է ընկերներ:

ԱՄԷՆՔԻ.— Շատ բարի է:

ՍԱՆՏ.— Այս վերջացաւ: Գալով երկրորդ գործողութեան, որ աւելի դժուարին է, ո՞վ պիտի ստանձնէ:

ԱՆԱՆԷ.— Առաջին գործողութեան արդիւնքին վրայ յենելով կատարենք զայն:

ՍԱՆՏ. — Մէկ վայրկեանի յապաղում, չնչին անզգու-
թիւն մը կրնայ մեզ վտանգել:

ՄԵՀՐ. — Որպէսզի մեր խղճերը հանգարտ ըլլան այս
գիշեր վերջացնենք ամէն ինչ:

ՍԱՆՏ. — Երկրորդ գործողութիւնը բերանացի թէ ոչ
զոց քուէով կատարենք:

ԱՆԱԿ. — Գոց քուէն աւելի ապահով է:

ՄԵՀՐ. — (Խորխտ) Ի՞նչ հարկ քուէարկութեան: Այդ
գործը ինձ վստահեցէք, շատ դիւրութեամբ կը կատարեմ,
այդ տարիներով իմ արհեստն է:

ՍԱՆՏ. — Օրինականութիւնը յարգենք: Օդային խօս-
քերով զիրար չխաբենք:

ՄԵՀՐ. — Դուք պէտք էր զիս ճանչցած ըլլայիք:

ՍԱՆՏ. — Ձեզ՝ շատ լաւ կը ճանչնամ: Ոսքս ձեզի
մասնաւորելով չէ որ կը խօսիմ:

(Քուէարկութեան գործողութիւնը կը կատարեն)
ՄԵՐՈՒԺԱՆ... ՄԵՐՈՒԺԱՆ... ՄԵՐՈՒԺԱՆ... ՄԵՐՈՒԺԱՆ...

ՄԵՀՐ. — (Ուրախութեամբ) Առաջին ՄԵՐՈՒԺԱՆ, երկ-
րորդ ՄԵՐՈՒԺԱՆ, երրորդ ՄԵՐՈՒԺԱՆ, չորրորդ ՄԵՐՈՒԺԱՆ,
ժան, ժան, ժան, ՄԵՐՈՒԺԱՆ: Հա՛ հա՛ հա՛:

ՍԱՆՏ. — Երբ իրականութեան մօտենաս, այն ատեն
այսպէս հրճուէ, պոռա՛ ու ցատկուտէ, մենք քեզ պիտի
ծափահարենք:

ՄԵՀՐ. — (Ատրճանակը հանելով) Պատմական այս
ատրճանակիս ապաւինեցէ՛ք: Հրեղէն է նա, աննման, որ
մեր Ոճրագործական Կազմակերպութեան պատմութեան է-
ջերէն մին եւս պիտի ներկէ, ոսկեզօծէ Սարգիս Տխրունիի
կարմիր, անարատ, անմեղ արիւնով:

ՍԱՆՏ. — Ընկեր ՄԵՐՈՒԺԱՆ, մինչեւ սպաննութեան օրը
ամէն ինչ կարգադրուած պիտի ըլլայ եւ դուք տիրացած՝ ձեզի
խոստացուած գումարին: Իսկ զալով մեր վերջին ժողովին,
ան տեղի պիտի ունենայ Պէյրութի Բարձր Օթէլին մէջ:

ՄԵՀՐ. — (Միշտ ուրախ) Կեցցէ՛ Ոճրագործական Կազ-
մակերպութիւնը իր եղբայրասպան մարտիկներով ու դա-
ւադրական ծրագիրով:

ԱՆԱԿ. — Կեցցէ՛ Մարտական Կազմակերպութիւնը իր
մշտափոփոխ դիմակներով եւ դիմակաւորներով:

ԱՆԱՆԷ. — Կեցցէ՛ Շահագործական Կազմակերպութիւ-
նը իր պնակալէզ պետերով եւ պետիկներով:

ՄԵՀՐ. — Դուք ի՞նչ պիտի ըսէք ընկեր Սանատրուկ:

ՍԱՆՏ. — Կեցցէ՛ Հայ Իթթիհատական Կազմակերպու-
թիւնը իր աւագակ-ոճրագործներով եւ ապրի՛ անոր փառ-
քը կազմող ՄԵՐՈՒԺԱՆ:

ՄԵՀՐ. — (Խրախուսուած ատրճանակը դարձեալ կը
հանէ) Ահա՛ այս ատրճանակին, այս մէկլիփամբուշտին մէջն
է Սարգիս Տխրունիի կեանքը: Ո՛ւր որ ելթալու ըլլայ, պի-
տի հետապնդեմ զայն. դրախտէն դժոխք, դժոխքէն դը-
րախտ, ահա՛ նշանաբանս: Ընկերներ, հազարաւոր մայրեր,
հայրեր եմ լացուցեր խելով իրենց հասուն զաւակին,
ապագայի յոյսերին, մանանանդ Հնչակեան մայրեր: Սակայն
Տխրունիի սպաննութեամբ հայր մը կամ մայր չպիտի լայ, ող-
բայ, այլ ամբողջ ազգ մը, հայութիւնը: Որովհետեւ քաջ
գիտէ, համոզուած է, որ դարեր միայն կրնան Տխրունի
մը, հանճար մը ծնանիլ: Սակայն անարժէք. անոր մահը,
չգոյութիւնը որոշուած է, ծրագրուած, մեր կազմակերպու-
թեան, քանի մը դատարկապորտներու, պնակալէզներու
չահին համար:

ԱՄԷՆՔԻՆ. — (Իրենց գրպաններէն մէյ մէկ գաւաթ հա-
նելով իրարու կը բաղխեն) Ընկեր ՄԵՐՈՒԺԱՆի կենացը:

ԱՐՇ. — (Որ միւսիւ այս ատեն լռիկ իր շիշով կը
զբաղէր առանց խօսակցութիւններով հետաքրքրուելու,
սակայն, երբ բաժակներուն ծայները կը լսէ, լգաւաթ մը
օղի կը լեցնէ ու անմիջապէս ոտքի կ'ելլէ) Կը խմեմ այս
բաժակը, Մարտական Կազմակերպութեան տէրօրիստ
խումբի պահապան եւ լրտես ընկեր Արշաւիրին կենացը հա՛
հա՛ հա՛: (Խմելէ վերջ շրթնային ժպիտով սր Սանատրու-
կին դառնալով) Տեսա՞ք, ընկեր Սանատրուկ, օղիին չիշը
գալուն պէս, քունը վախէն փախաւ:

(Հեռուէն երգի մը եղանակը կը լսուի)

ՍԱՆՏ. — (Սիրտը դող ելած) Արշաւիր... ձայներ կը

լսուին... հասկցի՛ր... չո՛ւտ... ովքե՞ր են...

ԱՐՇ. — (Դուրս կ'ելլէ. քանի մը քայլ անդիէն) Հընչակեան խումբ մըն է... Փախէ՛ք... դէպի հոս կը յառաջանան...

(Տղերք կը դողան, կը դեղնին)

ՍԱՆՏ. — Այս կողմէն... հակառակ ուղղութեամբ...

(Ամէն բան հոն ձգած կը փախչին: Ձայները կը մօտենան: Բլրէն վեր կը բարձրանան ու հոն կ'աւարտեն իրենց երգը:)

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՊՕՂՈՍ, ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՆԶԱԿԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

ՊՕՂՈՍ. — (Խնդալով) Նապաստակները մեր ձայնը առնելուն պէս, ինչպէս փախչելնին չեն գիտցած, տեսէք սա՛ անկանոնութիւնը:

ՏԻԳՐ. — (Շիշ մը վերցնելով) Ահա՛ շիշ մը օդի կը հոտի:

ՊՕՂՈՍ. — Փշրէ՛ դայն:

ՏԻԳՐ. — (Դետին զարնելով) Անկցի՛ն Հայաստանի հաւառակորդները:

ՊՕՂՈՍ. — Կեցցէ՛ Սոցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը եւ ապրի՛ անոր զաւակ Ս. Տխրունին: (Հնչակեան նոր եղանակ մը կ'սկսին ու երգելով կը մեկնին)

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Դէպքը տեղի կ'ունենայ Միջերկրական Ծովի Արուատ կղզիին մէջ: Տեսարանը կը ներկայացնէ նոյն կղզիին աքսորասենեակներէն մին: Իննը ամիսներ սահած են: Տըխրունի սեղանի մը առջեւ նստած ուսումնասիրութիւն կ'ընէ: Դէմքը բարեփոխուած է հմայիչ մօրուքով մը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա .

ՏԽՐՈՒՆԻ ԱՊԱ ԺԱԳՊ

ՏԽՐ. — (Դուրսը վեր առնելով, մեկուսի) Է՛յ Տխրունի՛, այնքա՛ն երկարատեւ բանտային կեանքէ յետոյ, ահա՛ վերջապէս աքսորն ալ ճաշակեցիր, անոր կեանքն ալ ապրեցար, անոր դառնութիւններն ալ զգացիր իննը ամիսներէ ի վեր բաղդակից օտար եղբայրներու հետ այս միապաղաղ կղզիին մէջ: Այո՛, դու ընդունակ չէիր առանձնութեան, դու սովոր չէիր արգելափակութեան, քու հոգին միշտ կը ցանկար ճախրել հրաթեւ արծուի մը պէս եթերին մէջ, քու հոգին կը սիրեր օգնութեան փութալ բոլոր տառապեալներուն, հիւժած սրտերուն եւ վշտակիր հոգիներուն: Սակայն՝ այժմ սորվեցար, դէպքերը քեզ ընդունակ դարձուցին, վարժեցուցին, մինչ իսկ մոռցնելով ծնողքդ, սրտահատոր եղբայրներդ: Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ ազատութիւն կը տենջամ... Հեռացէ՛ք, հեռացէ՛ք ինձմէ սին յոյսեր, երազներ: Ո՛ր փորձուիք մինչեւ այս օր արտասուելի չգիտցող աչքերէս արցունք բերել. ո՛հ, ո՛հ այդ բանը չէք

յաջողիւր, անոնք չեն գիտեր եւ չպիտի գիտնան արտասուել, քանզի Հնչակեան գաղափարականը չի գիտեր ընկճուիլ, նա վեր է ամէն բանէ, գերմարդկային է նա:

Աքսորական կեանքիս հեղինակները թող չկարծեն, որ Տխրունին պիտի լռէ, պիտի մեղմանայ, իրենց ստորին դաւերը երեւան չպիտի հանէ եւ լռիկ պիտի անցնի Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան եւ իր անձին դէմ դիւթուած մեքենայութիւններուն վրայէն, ընդհակառակը՝ (խորոխտ) աւելիով: Ան՝ այնտեղ աւելի ուսումնասիրեց մարդկային ընկերութիւնները, Գիտական Մարքսիզմը եւ պիտի շարունակէ իր ճամբան, իր ճամբան Սոցիալ Դէմոկրատ շարքերուն մէջէն, մինչեւ իր վերջին շունչը, իր արեան վերջին կաթիլը... Գիտցած՝ ըլլաք, դո՛ւք, դաւադիրներ, գիտցած ըլլաք որ Տխրունին ուխտեալ մըն է, ուխտեալ Հնչակեան մը եւ չկրնար ուխտագրութ մը ըլլալ իր կուսակցութեան, խղճին, մինչ իսկ սպառնալիքներու, մահուան սարսափին տակ: (Մեկուսի) Տակաւին չեմ մոռցած այն գիշերը մութ՝ մութ բայց յետոյ լուսաւոր՝ տառապեալ մարդկութեան լուսապսակ առաքելով, որ ինձ նուիրեց այս գրիչը իրաւագործներու պաշտպան այս գրիչը: Ա. Լէն ի՞նչ, ամէն խօսք կարելի է մոռանալ, բայց այդ ուխտը, երբե՛ք, այդ օրհնութիւնը Հնչակեան նախաձեռնութեան անուններով, երբե՛ք, ո՛հ երբե՛ք... Սոց. Դէմոկ. գաղափարը կը սիրեմ այնքան՝ որքան չեմ կրնար սիրել անձս, արիւնս եւ կը սիրեմ Հնչակեան գթառատ դոշով օգնութեան փութալ այնքան թշուառներու, տառապեալներու, հիւանդագին հոգիներու որքան չեմ կրնար քոյրերուս, եղբայրներուս... Այո՛, ճիշտ է, հոս շատ հանգիստ եմ, առողջ, կայտառ եւ սակայն միշտ կը կրկնեմ. երբ պիտի գար այն րոպէն, որ վերջինը ըլլար աքսորականքիս, այն լուսաճաճանչ րոպէն, որ զիս առաջնորդէր գէպի գործ, գէպի ճնշուածները: Հոս ես տառապեալ մըն եմ, ինկած մը, դաւաճա՛ն մը սկզբունքներուս: Այս մտածումները, խորհուրդները, վրաս վատ ազ-

դեցութիւն կը գործեն եւ այնպէս կը կարծեմ, որ անձնական յուշերս կազմող «Սարգիսապատում»-ի նօթագրութիւնը միայն կարող պիտի ըլլայ մոռցնել ամէն ի՛նչ... (Մինչ նա ինքնամիտի կը գրէր, բոլորովին յուսահատ վիճակի մը մէջ ներս կը մտնէ ժագօ ու սեմին վրայ կանգ առնելով կ'սկսի երգել.)

Բացուի՛ր գերեզմա՛ն...

Քեզմէ եմ ճամբայ ելեր,

Համայն աշխարհ եմ թափառեր,

Ու կրկին քո մօտ եկեր,

Կարօտակէ՛ց... հոգեխանձ...:

Բացուի՛ր գերեզմա՛ն...

Տառապա՛ծ հոգւովս,

Ցաւատա՛նջ մարմնովս

Կը սիրեմ քե՛զ գրկել ջերմօրէն,

Ու քեզմով մահանալ յաւերժօրէն...

Բացուի՛ր գերեզմա՛ն...

Այս վաղանցուկ կեանքը,

Ա՛հ, այս կեանքը դժխեմ,

Խաւարեցո՛ւց իմ աչքին՝ աշխարհ,

Մոռացո՛ւց՝ իմ սիրելիք...

Բացուի՛ր գերեզմա՛ն...

Ձեմ ուզէր մարդկանց երեւալ,

Ու միակ դո՛ւ ես, դո՛ւ,

Որ պիտի կրնաս պահել զիս,

Աչքերէն անոնց ճիւղալիք...

— Մտիկ ըրէ՛, քաղցրիկ գերեզման.

Կեանքումս այս թափառական,

Ձեմ սիրեր ոչ ոքի, ատեր եմ աշխարհ,

Ատեր եմ ծնողք, բարեկամք, սիրելիք,

Ու միայն քե՛զ... քե՛զ եմ սիրեր Գերեզման,

Բացուի՛ր...

Տե՛ր. — (Գուլիւր վեր բարձրացնելով) Ինչո՞ւ այդքան յուսահատութիւն ժագօ, արիասիրտ եղէք:

ԺԱԳՕ. — Ո՛հ, ո՛հ, ա՛հ այս բերդը... Թաղե՛ց զիս...

ՏԽՐ.— Բայց դուք ազատ էք, գոնէ մեզի պէս բանտարկեալ չէք:

ԺԱԳՕ.— Դուք, օր մը, վերջապէս պիտի ազատուիք, բայց ե՞րբ... յաւիտեան...

ՏԽՐ.— Կեցէ՛ք կեանքի սահմանին մէջ, կատարեցէք ձեր մարդկային պարտականութիւնը մինչեւ մահ և մի յուսալքութիւն, մի ատէք կեանքը, փարեցէք անոր:

ԺԱԳՕ.— (Մեկուսի)՝ Անկե՛ղծ խօսքեր: (Տխրունիի դառնալով) Ներեցէք, հարցում մը, որ շատոնց ի վեր զիս կը չարչարէ, կը տանջէ:

ՏԽՐ.— Մի քաշուիք, խօսեցէք անվերապահօրէն:

ԺԱԳՕ.— Արդեօք ինչո՞ւ համար, ի՞նչ էր պատճառը, ձեր հոս իյնալուն:

ՏԽՐ.— Պատճառը, հը՞... Շատ հեռու գացիք, մատերնիդ վէրքին վրայ դրեք... պիտի արիւնի սիրտս բայց մտիկ ըրէք: Պատճառը. Բաղաքական Յանցաւոր նկատուելիս, Հայրենասէր ըլլալս է:

ԺԱԳՕ.— Ամէն մարդ հայրենասէր է, բայց քաղաքական յանցաւոր չէ՛:

ՏԽՐ.— Զիս ամբաստանողները հայրենասէր բառը առանց յիշելու, ուղղակի համայնավար որակած են զիս ու կարմիր ներկած:

ԺԱԳՕ.— Ամբաստանողները որո՞նք են:

ՏԽՐ.— Մաս մը անօթի հայեր:

ԺԱԳՕ.— Ի՞նչ պարագաներու տակ եղաւ ձեր բակալութիւնը... Որո՞ւ կողմէ... Խնդրեմ, շուտ ըսէք, այսպիսի պատմութիւններով շատ կը հետաքրքրուիմ: Թերեւս դուք մեծ մարդ մըն էք, սակայն արտաքինով համեստ, խոնարհ կը թուիք:

ՏԽՐ.— Ինչու մեծ մարդիկ գոռո՞ղ կ'ըլլան:

ԺԱԳՕ.— Առհասարակ:

ՏԽՐ.— Մեծ մարդ չեմ ժագօ, եթէ մեծ ըլլայի, այստեղ, աքսորի մէջ ի՞նչ գործ պիտի ունենայի: Երեւակայեցէք որ ես գո՞ղ մը, աւազակ մըն եմ...

ԺԱԳՕ.— Կ'աղաչեմ շուտով սկսեցէք:

ՏԽՐ.— Դէմս նստեցէք. ձեր աչքերը խոր են, մեծ հոգի մը կը կրէք:

(Ժագօ Տխրունիի դիմաց աթոռ կը գրաւէ):

ՏԽՐ.— Գարնան երեկոյ մըն էր: Հայէպի սրճարաններէն մէկուն մէջ նստած էի. լրագրավաճառ մը անցաւ. ձայնեցի. թերթ մը առի: Չեղջ գրպանս տանկով սրճարանի վարձքէն դատ աւելորդ դրամ չգտայ եւ մարդուն յաջորդօրը վճարել խոստացայ: Գնաց: Թերթին կարեւոր սիւնակներուն ընթերցումը աւարտելէ յետոյ, ուղղակի տուն գացի. քիչ մը գրեցի, սակայն շատ չանցած դուռը ուժգին զարնուեցաւ: Բացի, և ահա՛ տանս մէջ գտայ գաղտնի ոստիկան մը: Առաջարկեց, որ իրեն հետեւիմ: Համամտութիւն յայտնեցի, որը զիս առաջնորդեց Ապահովութեան Սենեակը և ահա՛ դէմս, անոր Տնօրէնը:

ԺԱԳՕ.— Ի՞նչ յանցանքով:

ՏԽՐ.— Չգիտեմ: Ո՛չ մի հարցումս. ո՛չ մի խօսք: Յանցանքս. չըսին: Գործած ոճի՞ր. չունիմ: Խնդրեցի, որ գոնէ յիշեցնեն. ո՛չ, լռէ՛, պատասխանուեցաւ խստօրէն: Յաջորդօրը, արդէն կաթմոս կղզիի մէջն էի: Այլևս հասկըցէք թէ ինչպիսի յետին մտքերով ամբաստանուած եմ:

ԺԱԳՕ.— (Մեկուսի)՝ Ա՛յ, վատե՛ր, ապիբատներ: (Տխրունիի դառնալով) Դուք առաջին օրէն, համակրելի, հեզահամբոյր երիտասարդի մը տպաւորութիւնը ձգեցիք վրաս:

ՏԽՐ.— Մէկ նայուածքով, մէկ փոքր շփումով կարելի չէ. դարձեալ կ'ըսեմ, որ այդպիսի գաղափարներ չունենաք, չկազմէք:

ԺԱԳՕ.— Այդ ձեր առաքինութիւնն է: Դուք անմեղ մըն էք:

ՏԽՐ.— Դուք այդպէս կ'ըսէք...

ԺԱԳՕ.— Անոնց սրտին մէջ ևս պիտի իյնայ նոյն կայծէն... Այս վայրը ձեր հոգիին անյարմար է. դուք պէտք է ազատուիք... Աքսոր ձեզի պէս...

ՏԽՐ.— Այո՛, աքսոր... հեշտ կը հնչէ ականջիս. սակայն պատճառը... ինչո՞ւ չ'ըսին... միթէ չկայ օրէնք...

ԺԱԳՕ. — Օրէնքը հարուստին է. աղքատին...

ՏԽՐ. — Շիտա՛կ է:

(Ներսէն հրամանատարի մը ծայնը կը լսուի)

ՀՐԱՄ. — Ժագօ՛:

ԺԱԳՕ. — (Հապճեպով) Հրամանատարն է, զիս կը ձայնէ, պէտք է երթալ: (Կ'ելլէ)

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

ՏԽՐՈՒՆԻ ԱՌԱՆՁԻՆ

ՏԽՐ. — Կրկին զիս պաշարեցին անցեալի յուշերը. կըրկին միտս եկան ինձ դէմ լարուած դաւերը... (Պատուհան կը յառաջանայ ու ծովը դիտելով) Եւ ահա՛ ծովը: Խաղաղ է: Ոչ մի ապստամբ ալիք, ոչ մի ալեկոծում: Հանդարտ է նա՛ խզ՛իս պէս, ցոլացիկ, թափանցիկ՝ հոգիիս պէս և խորհրդաւոր՝ անհունին պէս: (Երկինք նայելով) Երկինքը նոյնացած է ծովուն հետ. մէկ խորհուրդ կը պարունակեն, մէկ համանկար, մէկ իտէալ կը խորհրդանշեն... ու գեղեցկութիւն, անարատութիւն ծովէն երկինք, երկնքէն ծով, անհունէ անհուն: (Ետ դառնալով) Այս պահուս կը ցանկամ թռչուն մը ըլլալ, թռչիլ եթերին մէջ ու բնութիւնը, գեղեցիկ բնութիւնը երգել, ծծել մինչեւ ցմբուր և խօլօրէն արբենալ... Երա՛զ... երա՛զ... ունա՛յն երազ... (Կը նստի: Ժպտուն ներս կը մտնէ ժագօ եւ դէպի Տխրունին կը յառաջանայ)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

ՏԽՐՈՒՆԻ ԺԱԳՕ ապա ԺԻԻԼ

ԺԱԳՕ. — Աչքդ լոյս:

ՏԽՐ. — Ի՞նչ պատահեցաւ... Ո՞վ եկաւ... Պիտի ապստուխմ...

ԺԱԳՕ. — Տակաւին ոչ:

ՏԽՐ. — Հապա՞...:

ԺԱԳՕ. — Հրամանատար Ժիւլ ձեզ շատ սիրած, ձեր կենցաղին, բնաւորութեան, վարուելակերպին եւ մանա-

ւանդ ձեր մտային անդուգական բարձր կարողութեան հիացո՞ղ մը, սիրո՞ղ մը, պաշտո՞ղ մը դարձած է:

ՏԽՐ. — Ասոր մէջ աչք լուսուելիք ի՞նչ կայ:

ԺԱԳՕ. — Կէսօրին ձեզի հետ պիտի ճաշէ, ամէն բան պատմեցէք իրեն:

ՏԽՐ. — Այս ճաշը ո՛չ առաջինն է և ո՛չ ալ վերջինը պիտի ըլլայ:

ԺԱԳՕ. — Այս անգամուանը միւսներուն չպիտի նմանի: Լսեցէք, իրարու միջեւ բան մը կը խօսէին:

ՏԽՐ. — Որո՞նք եւ ի՞նչ...

ԺԱԳՕ. — Երկու հրամանատարները: Ապահովութեան Ընդհ. Տնօրէնը հոս պիտի այցելէ եղբւր, աքսորեալներուն:

ՏԽՐ. — Այդ զրոյցը շատոնց ի վեր կայ:

ԺԱԳՕ. — Այս անգամ զրոյց չէ կը հաւաստէին հրամանատարները: Յուսացէ՛ք: Ահա ես կ'երթամ: (Դուրս ելած պահուն դէմը կ'ելլէ Ժիւլ, հրամանատարներէն մին)

ԺԻԻԼ. — Կեցի՛ր, մի՛ երթար: (Տխրունին դառնալով եւ շրթնային ժպիտով մը) Բարեւ, Պարոն Տխրունի:

ՏԽՐ. — Բարի եկաք: Ի՞նչ նորութիւն կայ:

ԺԻԻԼ. — Ժագօ՛, աթոռ բեր:

ԺԱԳՕ. — (Վայրկենական երկու աթոռ բերելով) Ահաւասիկ:

ԺԻԻԼ. — (Նստելով) Այնպէս կը կարծեմ, որ այսօր վերջին ճաշ մըն ալ պիտի ընենք:

ՏԽՐ. — Այսինքն...

ԺԻԻԼ. — Իրարմէ պիտի բաժնուինք:

ՏԽՐ. — Ուրիշ աքսորավա՛յր պիտի ղրկուի:

ԺԻԻԼ. — Միթէ երկուքը չե՞ն բաւեր: Դուք վերջ պիտի տաք...

ՏԽՐ. — Ինչի՞... Կեանքի՞ս...

ԺԻԻԼ. — Այնքան ձանձրացած էք կեանքէն, որ անմիջապէս մահը կը նախատեսէք:

ՏԽՐ. — Ձանձրացած չեմ եւ չեմ ձանձրանար ամենաւատ րոպէին իսկ. որովհետեւ կատարելիք պարտականու-թիւններ, գործեր ունիմ: Շարունակեցէ՛ք:

Ժիլիլ. — Վերջ պիտի տաք աքսորական կեանքին : Պիտի ազատուի՞ք : Արդեօք չէք փափաքիր զինւորագրուիլ :
 ՏնՐ. — Մինչեւ հիմա պէտք էր զիրար ճանչցած ըլլայինք : Կ'ատեմ զինւորականութիւնը այն աստիճան որքան կ'դերականութիւնը : Առաջինը զարնել, կոտորել, ջարդել իր նմանները, գործագրել վճիռներ արգար ու անարգար : Երկրորդը, որ աւելի ծանր է, աւելի դատապարտելի. Քրիստոնէական վարդապետութիւն անուան տակ կ'թել ժողովուրդը, գործել ամէն կարգի մարդկային չարիքներ եւ յետոյ ներկայանալ սրբագործի դերին մէջ : Խնդրեմ, ըսէք. ո՞րն է շիտակը :

Ժիլիլ. — Իրաւունք ունիք :
 ՏնՐ. — Ինչո՞ւ կրկնեցիք : Ասկէ առաջ չէի՞ ըսած :
 Ժիլիլ. — Փորձ մըն էր. Ձեր հաստատամտութեան :
 ՏնՐ. — (Քմծիծաղ մը) :
 Ժիլիլ. — Ժագօ՝, ճաշը բե՛ր :
 ԺԱԳՕ. — (Որ դրան առջեւ կ'ըսպասէր դուրս ելլելով կերակորներու պնակով մը ներս կը մտնէ եւ զանոնք սեղանին վրայ կը դնէ) :
 Ժիլիլ. — Ո՞ւր են պաղեղէնները :
 ԺԱԳՕ. — Պատրաստ են : Հիմայ... (Կ'ելլէ)
 Ժիլիլ. — (Տխրունիին) Նամակ գրել չպիտի մոռնաք, այնպէս չէ՞ :
 ՏնՐ. — Անշուշտ :
 Ժիլիլ. — Ինչպիսի՞ սննդեղէններ կը նախասիրէք :
 ՏնՐ. — Պանիր, ձիթաիւղ, պտուղներ եւ ըմպելիներէն գինի : Իսկ նախաճաշի համար, թէյ մը բաւական է, (Ժագօ, պտուղներու կողովով մը ներս կը մտնէ եւ զանոնք սեղանին վրայ գտնուող պնակներուն մէջ կը բաժնէ)
 Ժիլիլ. — Պրն. Տխրունիի սննդեղէններէն ևս բերի՞ք :
 ԺԱԳՕ. — Բոլորէն ալ բերած եմ : Պարոն Տխրունիի ի՞նչ քիմքի տէր ըլլալը ձեզմէ առաջ ուսումնասիրած էի : (Կ'ելլէ)
 ՏնՐ. — Ճարպիկ և կատակասէր մէկն է,
 Ժիլիլ. — Եթէ երբէք քիչ մը ուսեալ ըլլար, այդ աչքբացութեամբ, ճարպիկութեամբ եւ արագաշարժութեամբ

կրնար բարձր պաշտօններու տիրանալ :
 ՏնՐ. — Կարելի չէ՞ր, որ այդ ուղղութեամբ դուք զայն մարզէիք, հարկ տեսնուածը ուսուցանէիք :
 Ժիլիլ. — Բանի՞, քանի՞ անգամներ առաջարկեցինք, նա միշտ իր յառաջացած տարիքը պատճառ կը բռնէր :
 ՏնՐ. — Հակառակ անոր աշխոյժ ալ է :
 Ժիլիլ. — Այո : Դէ՛հ մօտեցէք եւ սկսինք...
 ՏնՐ. — Ո՞ւր է Ժագօն :
 ԺԱԳՕ. — (Սափորով մը ներս կը մտնէ) Այստեղ է :
 ՏնՐ. — Մօտեցէք Ժագօ, աւելի մօտեցէք :
 ԺԱԳՕ. — Պարոն հրահանատարը պիտի արտօնէ՞ :
 ՏնՐ. — Խօսքս չպիտի մերժէ : Այնպէս չէ՞ Պրն. Ժիլիլ :
 Ժիլիլ. — Այո : Նստիր Ժագօ :
 ՏնՐ. — Ի՞նչ կը նախնարէք :
 ԺԱԳՕ. — Շիտակը, ախորժակ չունիմ : Եփուած պահուցիչ մը տակէ, քիչ մը անկէ ըսելով, կշտացայ : Սա-կայն պիտի սպասեմ :
 Ժիլիլ. — Որպէսզի կարգը ըմպելիներուն գայ, չէ՞ :
 ԺԱԳՕ. — Լաւ գիտցաք :
 Ժիլիլ. — Ուրեմն շիշ մը գինի բաց և լեցունք :
 ԺԱԳՕ. — (Բանալով՝ գաւաթներու մէջ կը լեցնէ) :
 (Տխրունի եւ Ժիլիլ մէյ մէկ գաւաթ վերցնելով իրարու կենաց կը խմեն) :
 ԺԱԳՕ. — (Գաւաթ մը վերցնելով) Պարոն Տխրունի, կը խմեմ այս բաժակը, որպէսզի, օր առաջ վերջ տրուի ձեր աքսորականքին, որպէսզի, օր առաջ տեսնէք սիրելիներնիդ, ընկերներդ : (Մեկուսի) Պորտոյի գինի է եղեր :
 Ժիլիլ. — Հա՛տ մըն ալ կը փափաքիս խմել :
 ԺԱԳՕ. — Հատ մըն ևս խմեմ եւ անկէ յետոյ մառտնը իջնեմ, բանջարեղէններն ու անուշեղէնները իրենց տեղերը դնեմ : Դուք անվերապահօրէն խօսեցէք (կը խմէ, կ'ելլէ)
 Ժիլիլ. — Երբ մենք անոր տարիքը ունենանք, արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, կամ պիտի կրնանք...
 ՏնՐ. — Թերևս դուք ապրիք ու վայելէք կեանքը սակայն ես, իմ անձիս չեմ կրնար վատահոլութիւն յայտնել : Ո՞վ

գիտէ, այժմ հակառակորդներս ինչպիսի թակարդներ կը խորհին լարել անձինս, կեանքինս դէմ: Լաւ գիտեմ, որ անոնք այսքանով չպիտի գոհանան, չպիտի հանգարտին:

Ժիլիլ. — Որքան նեղմիտ կը թուին: Զպիտի՞ լռեն:

Տիւր. — Լռել... Անոնք կատաղածներ են, որդե՛ր հայութեան մէջ, որ միշտ արիւն ծծելու, արիւն թափելու ետեւէ են: Մենք չատ լաւ կը ճանչնանք զանոնք եւ մաղթենք, որ ուէ ազգի մէջ չկրնան մուտք գործել այդպիսի վատասերճանգ, ստո՛ր արարածներ, որոնք իրենց արեւնակիցները, եղբայրները կը սեւցնեն, կը դաւաճանեն...

Ժիլիլ. — Ֆրանսական ազգը, որ ամէն կարգի կուսակցութիւններ, կազմակերպութիւններ կը պարունակէ իր ծոցին մէջ, այդպէս խորհողներ երբէք չունի: Անոնք կը սիրեն եւ զիրար եւ իրենց եղբայրը եւ իրենց հայրենիքը:

Տիւր. — Ասպիտակա՛ն Ֆրանսան հպարտ է այդ կողմէն, նա հարազատ զաւակներ կը սնուցանէ և ո՛չ թէ գիշատիչ ագռաւներ, կեղծաւոր տղուէսներ: Ֆրանսան կոչուած է տիրապետելու բոլոր ազգութեանց եւ իր քաղաքակրթութեամբ, եւ իր ընտանի քաղաքականութեամբ, եւ իր դիրքով, եւ իր աշխարհային բարձր հայեացքով:

Ժիլիլ. — Հայկական ո՞ր կուսակցութեան կը պատկանիք:

Տիւր. — Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութեան:

Ժիլիլ. — Դո՞ւք ալ սոցիալ դեմոկրատներ ունիք:

Տիւր. — Ո՞ր ազգը, որ քաղաքակրթ պետութիւնը չունի: Ֆրանսան գրեթէ իր ամբողջութեամբ ու վարիչներով:

Ժիլիլ. — Կեցցէ՛ ճնշուածներու պաշտպան Ֆրանսա:

Տիւր. — Կեցցէ՛ միջազգային Սոցիալ Դեմոկրատիան:

Ժիլիլ. — (Բաժակ մը լեցնելով Տիւրունիին կուտայ եւ բաժակ մըն ալ ինք վերցնելով) Խմենք այս բաժակները Սոցիալ Դեմոկրատիայի եւ ճնշուած ազգերու շուտափոյթ ազատագրման, վերադարձումին կենացը: (Կր խմեն)

(Հեռուէն ոգեւորիչ եղանակ մը կը լսուի)

Տիւր. — Ի՞նչ կը խորհրդանշէ այս եղանակը, Ո՞ւրկէ է:

Ժիլիլ. — Անտեղեակ եմ: Ժազօն կանչենք: Ժազօ՛... Ժազօ՛... Ո՞ւր է, ձայնս կրկնել չէր տար. Ժազօ՛... Ժա-

զօ՛... Դժուարութեան մը մատնուած չըլլայ: Ելլե՛նք:

Տիւր. — Ձայն տուր Ժազօ, ո՞ւր ես, ի՞նչ պատահեցաւ: Ժիլիլ, — Այս կողմէն, այս կողմէն երթանք, հառաչանքներ, խուլ հռնդիւններ կը լսուին: Այո՛, նոյն ինքն է սանդուխներուն ստորոտը... (Սքզկողմեան դռնէն կ'ելլեն եւ ժազօին անութներէն բռնած ներս կը բերեն)

Տիւր. — (Անհամբեր) Ի՞նչ պատահեցաւ, պատմեցէ՛ք...

ԺԱԳՕ. — Ոչի՛նչ: (Թոթովելով) Սանդուխներէն ին... կայ... կո՛ղս, շնչառութիւնս...

Տիւր. — Ուժ առէք. կը բուժուիք. վէրքը խորունկ չէ:

ԺԱԳՕ. — Թող մեռնի՛մ, միայն... քու ազատումդ...

Տիւր. — Այդ բառը մի՛ կրկնէք: Դուք անկեղծ հօր մը պարտականութիւնը կատարեցիք ինձ և տակաւին ո՞վ գիտէ քանի՛ քանիներո՞ւ: Դուք պիտի ապրիք որպէսզի դաբերով պլպլայ կանթիղը այս բելգիս:

ԺԱԳՕ. — Թող խաւարի՛, աւերակ դառնայ... որու մէջ ձեզի պէս հարիւրաւոր անմեղներ իրենց հայրենիքը, ծնողքը կը հեծեն և իզուր սէ՛ր կ'երազեն...

Ժիլիլ. — Ուշքի ե՛կ Ժազօ, արիացի՛ր, քո մօտն ենք:

ԺԱԳՕ. — Տէ՛ր, կո՛ղս, շնչառութիւնս...

(Նուագին շեշտը աւելի զօրեղ կը հնչէ. կենդանութիւն):

Ժիլիլ. — Լաւ հսկեցէք: Երթամ հասկնալ թէ որո՞նք են:

Տիւր. — Շատ մի հեռանաք: Եթէ կարելի է բժիշկը...

Ժիլիլ. — Լա՛ւ: Հինգ բոպէյիտոյ կը վերադառնամ:

Տիւր. — Ժազօ՛, բաց աչքերդ, ես եմ, Տիւրունիս:

ԺԱԳՕ. — Ինչո՞ւ մուտ է սենեակը, ճրագը վառեցէք:

Տիւր. — Լուսաւոր է նա, բայց աչքերդ...

ԺԱԳՕ. — Պո՞ւտ մը ջուր ճակտիս... լեզուակիս...

Տիւր. — (Ջուր տալով) Հանդարտի՛ր Ժազօ, կ'անցնի:

ԺԱԳՕ. — Ո՛չ, ո՛չ ինձ հետ թող փլչի եւ այս անիծեալ բերդը, աւերակ դառնայ... ամայանայ...

Տիւր. — Ինչո՞ւ: Չէ՞ որ դուք պիտի ապրէիք...

ԺԱԳՕ. — Ապրի՛լ, կը նշանակէ, մասնակից ըլլալ անմեղ, զրպարտեալ աքսորեալներու հեծեճանքներուն...

ՏԽՐ.— Ձէ՛, դուք պիտի ապրիք, զանոնք միսթարեր-
լու համար։ Արուստ կղզին պէտք ունի ձեզի։

ԺԱԳՕ.— Ապրի՛ւ, չեմ ուզէր, այլ ըսէք ինձ երբ ջրա-
մոյն պիտի ըլլայ, ե՞րբ աւերակ պիտի դառնայ այս բերդը։

ՏԽՐ.— Նա կանգուն կը մնայ դարերով։ Նա կառուց-
ուած է բարձրաբերձ ժայռերու կատարը, ծովուն ալիքնե-
քը կուրծք կը փշրեն անոր մարմարեայ քարերուն վրայ։

ԺԱԳՕ.— Երա՛զ . . . Ունայնութիւն . . .

ՏԽՐ.— Պիտի իրականանայ այդ երազը, պիտի ամա-
յանայ բերդը . երբ, այդ չեմ գիտէր . բայց մօտալուտ է։

ԺԱԳՕ.— Ո՞ւր է հրամանատարը։ Ո՞ր գնաց։

ՏԽՐ.— Հոս է, պատշգամբ, բերդին մէջ, ծովուն
վրայ տիրող, սրտերը ոգեւորող կարգ մը իրողութիւններ
հասկնալու, մեզ անոնց տեղեակ պահելու համար։ (Դուրս
նայելով) Ահա՛ ինք կուգայ, սովորականէն տարբեր երեւոյ-
թով մը ունի . ինքնիրեն բաներ մը կը սփռնէ։ Առանձին է։

(Ներս կը մտնէ Ժիւլ)

Տ Ե Ս Ի Լ Դ .

Ն Ո Յ Ն Ք Ե Ի Ժ Ի Ի Լ

Ժիւլ.— Ծովը տարօրինակ խանգալու ու թեան մէջ է։
Դուք եւս կրնաք մօտել տեսնել . բայց ինչպէ՞ս է հիւանդը։

ՏԽՐ.— Բաւականաչափ լուս . Շուտով կուգամ։ (Կ'ելլէ .
դուրսէն շեշտուած բառերով) Ծով, ծով . ջինջ, մաքուր
կոյս, բարձրացուր կահակներդ մինչեւ աքսորեալներուն
փոթորկոտ գանկերուն, որոնք չես գիտեր, այնքան ան-
խորտակելի լուսով, աննինկ հաւաքով որո՞ւ կը սպասեն,
ազատորդի՞, օ՛հա կ'ուշանայ, կ'ուշանայ . . . Դահիճի՞,
կեանքի խաւարման, նա մօտ է, մօտ . . . Դո՛ւ, կատաղած,
ապստամբ քամի, ոռնա՛, ոռնա՛ անյագօրէն, ալիքներուդ
խառնելով աքսորեալի խորհուրդներ, երազներ, զգացում-
ներ եւ կարօտի անզուսպ, ըմբոստ իղծել։

ԺԱԳՕ.— Կրնա՞ք զիս անկողին փոխադրել տալ, հոս
ձեզի անհարկի ձանձրոյթ չպատճառեմ . . . Տխրունի՛ն . . .

Ժիւլ.— Բա՛ւ լիցի։ (Դուրս նայելով) Ահա՛, նոյն ինքն է։

ՏԽՐ.— (Ներս մտնելով) Վիճակը ամոքեցա՞ւ։

Ժիւլ.— Իր սենեակը փոխադրուիլ, առանձնանալ կ'ուզէ։

ՏԽՐ.— Հոս աւելի յարմար էր։ Բժշկի դիմեցի՞ք, պիտի
գա՞յ։ Ի՞նչ պատասխանեց։

Ժիւլ.— Պիտի գայ։ Հիւանդը փոխադրենք։ (Թիկունք-
ներէն բռնելով կը վերցնեն ու սենեակ փոխադրելէ
յետոյ ներս կը մտնեն եւ նստելով) Պատեցէք քիչ առաջ
զգացած տպաւորութիւննիդ։ Նուագախումբը ինչո՞ւ էր։

ՏԽՐ.— Միայն աքսորեալներու պատուհաններէն դուրս
երկնցած ալեծուփ գանկերն ու կատղած քամին գիտեցի,
անոնք միայն կրցան զիս հետաքրքրել, յուզել։

Ժիւլ.— Բայց կրցան իմ սրտէն խօսել, զիս հմայել։ Դուք խօսեցէ՞ք։

ՏԽՐ.— Ձեզ իրողութեան տեղեակ պահեմ։ Նուագա-
խումբը կը պատգամէ, նշանն է թէ Ապահովութեան Ընդհ.
Տնօրէնը հասած է եւ բոլոր աքսորեալներուն անձնապէս
պիտի այցելէ։ Առաջին անգամ հոս պիտի առաջնորդեմ։
Նուագախումբը լռեց։ Դիմաւորեմ։ Պատրաստ կեցէ՛ք։

ՏԽՐ.— (Առանձին) Թող գայ, թող գայ վերջապէս . . .

Տ Ե Ս Ի Լ Ե .

ՊՈՒՇԷԹ, ՏԽՐՈՒՆԻ ԵՒ ԺԻՒԼ

ՊՈՒՇ.— (Ժիւլին) Տխրունի կոչուած երիտասարդը այս է՞։

Ժիւլ.— Այո՛, այնքան ազնիւ, առաքինի եւ անմեղ։

ՏԽՐ.— (Աթոռ հրամցնելով) Հրամեցէք, հստեցէք։

ՊՈՒՇ.— Երկար չկարենալ կենալու շատ կը ցաւիմ։ Ո՞ր
կուսակցութեան կը պատկանիք եւ ի՞նչ գործով կը զբաղէիք։

ՏԽՐ.— Հնչակեան կուսակցութեան կը պատկանիմ եւ
վը զբաղիմ նոյն կուսակցութեան գործիչութեամբն ու
նաեւ անոր Սուրբոյ շրջանի օրկանին խմբագրութեամբը։

ՊՈՒՇ.— Ո՞ր հնչակեան կուսակցութեան. Համայնաժամբ։

ՏԽՐ.— Ինչո՞ւ մտքերը կը պղտորուին, տե՛ր, կուսակ-
ցութիւն մը կրնա՞յ մէկէ աւելի սկզբունքներու ծառայել։

ՊՈՒՇԷԹ.— Ձեր ակնարկածը ո՞րն է։

ՏԽՐ. — Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւնը
ՊՈՒՇԵԹ. — (Զարմացկոտ) Սոցիալ Դեմոկրատ Ի՞նչ է
այդ Կուսակցութեան սկզբունքը, հիմքը, առանցքը:

ՏԽՐ. — Ինչո՞ւ կը գարմանաք: Զի՞ս կը փորձէք: ԱԶԱ-
ՏՈՒԹԻԻՆ, ՀԱԻԱՍՏԱՐՈՒԹԻԻՆ, ԵՂՔԱՅՐՈՒԹԻԻՆ:

ՊՈՒՇ. — (Մեկուսի) Ուրեմն՝ այսքան երկար ամիսներ
արտորուելուն պատասխանատուն ե՞ս եմ... ե՞ս...

ՏԽՐ. — Ներեցէք, հարցում մը, որ շատերուն ուղղած եմ.
Ի՞նչ էր յանցանքս, ինչո՞ւ հոս կը գտնուիմ:

ՊՈՒՇ. — Ձեզ որպէս համայնավար ամբաստանած էին:

ՏԽՐ. — Զրպարտութիւն: Շատ պարզ էր: Բանուկ գէնք,
միջոց միայն այդ մնաց: Տէ՛ր, գիտեմ, որ դուք Փրանսա-
կան մեծ ազգին արժանի դաւակն էք և Սուրբոյ մէջ պաշ-
տօն կը վարէք, այնպէս չէ՞:

ՊՈՒՇԵԹ. — Այնպէս է: Շատ շիտակ կը խօսիք:

ՏԽՐ. — Արդ՝ այս պայմաններու տակ, ձեր արժանա-
պատուութիւնը չվիրաւորուի, եթէ ՅՐԱՆՍԱՆ չէք սիրէր,
եթէ անոր վրայ չէք գուրգուրար որպէս ձեր ծննդավայրը,
եթէ անով չէք հետաքրքրուիր, որպէս Ֆրանսական Ազգը
յատկանշող հոլ մը, պետութիւն մը մինչ իսկ ան
ըլլայ դժոխք, ամայի, անմարդաբնակ, ԴԱԻԱՃԱՆ մըն
էք ձեր ՀԱՅՐԵՆԻԹԻՆ հանդէպ: Նմանապէս հոս, Սուրբ
գտնուելովս հանդերձ, եթէ չսիրեմ Մայր Հայրենիքս, ՀԱ-
ՅԱՍՏԱՆԸ, դաւաճան մը, ապերախտ մը ինկած մըն եմ:
Նւ լաւ գիտցէք, որ այսպիսի արսորնե՛ր, չարչարանքնե՛ր
աւելի կը կրկնապատկեն Հայրենիքիս Սէրը և որուն համար,
որուն սիրոյն համար, բանտն ու աքսորն կ'արհամարհեմ և
մահը սիրով կը գրկեմ: (Առաջին անգամ ըլլալով կուլար)

ՊՈՒՇ. — Կեցցե՛ս հայրենիքի հարազատ գաւակ:

ՏԽՐ. — Ուրեմն մինչեւ ե՞րբ այս կեանքը:

ՊՈՒՇ. — Մօռ օրէն, չա՛տ մօտ: Երկու շաբաթէն: Սա-
կայն ըսէք ինձ, ձեզ ամբաստանողները հակա-Հակայաս-
տանեա՞ններ են: Հայրենիքը չի՞ն սիրիր:

ՏԽՐ. — Հակա-Հայաստանե՛ր, որդե՛ր, տղուկնե՛ր...

ՊՈՒՇ. — Դուք հետեւեցէք ձեր գաղափարին, գործեցէք

անվախօրէն, ասկէ վերջ այդպիսի զրպարտութիւններ, ամ-
բաստանութիւններ անարժէք են, անօգուտ: Եթէ նախա-
պէս գիտցած ըլլայի այսքան արգելքի չէիք ենթարկուէր:
Ուժ եւ կարողութիւն կը մաղթեմ: (Զեռքը սեղմելով)
Յտետութիւն: (Պաշտօն եւ ժիւլ կ'ելլեն):

Տ Ե Ս Ի 1. 2.

Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի Ա Ռ Ա Ն Զ Ի Ն

(Խորխտ) Սոսկացէ՛ք մարտականներ, Տխրունին դարձեալ
ձեր գլխուն վերեւ պիտի կենայ ու աւելիով պիտի մերկացնէ
ձեզ և չպիտի թողու որ ձեր ազգաքանդ նպատակը, իղձը
իրագործուի: Մի՛ կարծէ՛ք, որ Տխրունին զղումով պիտի
հրաժարարի իր հնչակեան գաղափարականէն. մի՛ կարծէ՛ք,
սառ՛ դաւաճաններ, որ հասած պիտի ըլլաք, ձեր հրէշային,
ամարդային ծրագրին: Ո՛չ, երբէ՛ք, Տխրունին ինչ որ էր
ԱՌԱՋ, նոյնն է՝ ՀԻՄԱՅ և քիչ մը ԱԻՆԼԻՈՎ...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Տեսարանը կը ներկայացնէ յարդարուած բեմ մը, որու վրայ կ'երեւին քանի մը տասնեակ Հնչակեան Ուսանողներ: Առաւօտ է: Տղոց մէջ խոր յուզում կը տիրէ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

Խ Ա Ձ Ի Կ Ա Պ Ա Վ Ա Ր Դ Ա Ն

ԽԱՁԻԿ.— (Ոտքի վրայ, մեղմ ու յուզուած շեշտերով) Ընկերներ, թէև հայկական անդրանիկ ու միակ քաղաքագէտ Սապահ-Գիւլեանի մահով բոլոր գաղութներու մէջ կը տիրէ խոր յուզում, սուգ ու կսկիծ, սակայն, քաջ գիտցէ՛ք, որ ան չէ մեռած, ան կ'ապրի և այժմ անոր հոգին որ սաւառնած կեցած է մեր գլխուն վերեւ մեղմէ կը պահանջէ հետեւիլ իր ճամբուն, ըլլալ մէյ մէկ Գիւլեաններ, նուիրուիլ հայկական սուրբ ու նուիրական դատին, նուիրուիլ Հայաստանի ազատագրութեան իրագործման, որուն մէջ ան նետուած էր իր ամբողջ էութեամբ, որուն համար ան պայքարած էր իր ամբողջ կորովով: Բայց տարիներու իր աշխատանքի փոխարէն, իր յոյսերուն, իր երազներուն մէկ փոքր իրականացումը, մէկ փոքր կենդանի պատկերն էր որ կը տեսնէր. ներկայ փայլուն, լուսավառ Հայաստանը: Ընկերներ, ամէն կերպով աշխատինք իրականացնել անոր իղձերը, իտէալները որոնք կոչուած պիտի ըլլան դարերով հայոց ինկած փառքը վերականգնել...

(Հեւասպառ ներս կը մտնէ Վարդան)

ՎԱՐԴ.— Ընկերներ, բարի լուր մը, այո՛, բարի լուր մը, ողջ հայութեան սրտին մօտիկ լուր մը, լուր մը ոգեւորող, լուր մը գօտեպնդող, լուր մը խրախուսող...

ԽԱՁ.— Ինչպիսի՞ բարի լուր կրնայ ըլլալ:

ՎԱՐԴ.— Ընկեր Տխրունին աքսորէ ազատուելով Պէյրութէն ճամբայ ելած է դէպի Հալէպ, քիչ վերջ պիտի հասնի և այսօր, նմանապէս պիտի բանասօսէ Ընկեր Սապահ-Գիւլեանի Սգատօնին (Յուցնելով) Ահա՛ հեռագիրը:

ԽԱՁ.— Լաւ զուգադիպում: Կեցե՛ք ընկեր Վարդան:

ՎԱՐԴ.— Մինչեւ հիմայ հասած պէտք էր ըլլար: Ինչո՞ւ ուշացաւ արդեօք: Չըլլայ թէ մէկու մը հետ խօսակցութեան բռնուած ըլլայ: Սակայն ժամադրութեան մէջ բըծախնդիր է:

ԽԱՁ.— Փորձութեամբ գիտեմ բայց ահա՛ եւ ինքը:

Ներս կը մտնէ Ս. Տխրունին. բոլոր Ընկերները ծափերով ու զուարթ դէմքերով կ'ողջունեն անոր գալուստը:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ.

Ն Ո Յ Ն Ք Ե Ի Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի

ՏԽՐ.— Ընկերներ, առատ բարեւներս բոլորիդ:

ԲՈՅՈՐԸ.— Բարի եկաք:

ՏԽՐ.— (Վարդանին) Ընկերները բաւական փոխուած են:

ՎԱՐԴ.— Շնորհիւ ձեզ եւ ընկեր Խաչիկին:

ԽԱՁ.— Կաբօտակէզ ընկեր, մեծ վարպետ, լայն ու լուսաւոր ճակատէզ համբոյր մը աշակերտիդ:

ՏԽՐ.— Քու բաղձանքը այդ ըլլայ: (Գլուխը կ'երկարէ)

ԽԱՁ.— (Համբուրելով) Ճակատ մը, որ սեւ ճակատագիր կը պարունակէ: Բաժնենք զայն իրարու միջեւ, ընկեր:

ՏԽՐ.— Այն՝ որ ինձ տնօրինուած է պէտք է լուռ ու անտրտուն կրեմ: Դուք շարունակեցէ՛ք ձեր պայքարը: Ընկեր Վարդան, սգահանդէսին համար ամէն կարգադրութիւն եղած է: Ո՞վ պիտի նախագահէ: Որո՞ք իրենց մասնակցութիւնները պիտի բերեն: Ո՞ր է Ընկեր Շիշմանեան:

ՎԱՐԴ.— Ամէն բան կարգադրուած է: Որպէս նախա-

գահ հրաւիրած ենք Առաջնորդ հայրը: Բոլոր կուսակցութիւններն ու միութիւնները իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն ըստ իր զաւնականի, որոնք, մեր հրաւերին պատասխանեցին, թէ գաղափարական հակասութիւններ ունենալն ուն համար, չպիտի կրնան մասնակցել: Իսկ Բնկեր Շիշմանեան հոս, Հալէպի մէջ է:

ՏԽՐ. — Շատ բարի: Բնկերնե՛ր, քանի մը խօսք: Օտարութեան մէջ, հոգիս աքսորականի մը բոլոր դառնութիւնները զգաց, սիրտս հարիւրաւոր անգամներ արիւնեցաւ, սակայն համոզումիս, կոչումիս մէջ մնացի եւ պիտի մնամ հաստատ, անփոփոխ, միակամ: Մեր հակառակորդները, մեզի այս վատութիւնը գործեցին յուսալով, կարծելով որ իմ աքսորումով Հնչակեան կուսակցութիւնը պիտի լուծուի, Տխրունին շարքայիներէն պիտի հեռանայ եւ իրենք իրենց կամեցած ձեւով պիտի իրագործեն իրենց նպատակները, իրենց ուզած ձեւով պիտի մկրտեն, կթեն ժողովուրդը, խեղճ ու տառապած հայութիւնը: Զգենք այդ: Այսօր, կ'ուզէի երկու խօսքով ձեզ տեղեակ դարձնել Սոցիալ Դեմոկրատիայի հիմնադիր Քարլ Մարքսի կեանքին վերջին րոպէներուն: Ան տակաւին երիտասարդ տարիքին, իր ուսերուն վրայ առած էր, մարդկութեան ցաւատանը, հալածուող եւ շահագործուող դասակարգի ազատութեան սուրբ դատը եւ եթէ այդ դատը գոհողութիւն, ներողամտութիւն եւ բարեացակամութիւն կը պահանջէր ինք՝ առաջին օրինակը կը հանդիսանար: Մենք, այսօր, Բնկեր Սապահի սգաօթին չպիտի մոռնանք յիշելու եւ այս մեծ ուղեղը, որովհետեւ Սապահ, անոր արժանի յաջորդը, իր մահը կ'ընդհատէր այն ձեւով, ինչ ձեւով որ կ'ընթացէր ինքը Մարքս 1883 Մարտ 14ին գինք չըջապատող հազարաւոր բարեկամներուն, գրքերուն վերջին միաք բարեաւը ըսելով ու վերջին շունչն իսկ գործածելով պրոլետարիատի եւ համայն մարդկութեան ազատագրման վեհ ու սրբազան գործին, որ իր մահէն վերջ, իր ազգու շունչին միջոցաւ հսկայաքայլ յառաջդիմութիւն ունեցաւ: Մարքսի մահով, ըսած է, անոր

պայքարի ընկեր Ֆրէտրիխ էնկէլս. «Մարդկութիւնը գլուխ մը կորսնցուց, աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցող ամենամեծ գլուխներէն, ամենաբերեւելին. պրոլետար շարժումը ապագային կ'երթայ նոյն ուղիով, բայց ոչնչացաւ այն կեդրոնը, որուն կը դիմէին ճգնաժամային վայրկեաններուն օգնութիւն խնդրելու թէ գերմանացին, թէ ֆրանսացին, թէ անգլիացին, թէ ռուսը. որոնք կը ստանային այնքան վստահելի պատասխաններ, եւ այնքան պարզ, որ միայն կրնայ տալ այն հանձարը, որ կատարելապէս ուսումնասիրած է առարկան: Նոյն տիպարն է եւ հայկական Մարքս Սապահ—Գիւլեան: Բնկերնե՛ր, սգանք անոնց կորուստը, որպէս մարդկային եզակեան տաղանդներ, գերբնական հանձարներ, սակայն երբեք չլանք:

ՎԱՐԴ. — (Խորոխա) Եւ ահա՛ անոր համար, Բնկեր Տխրունի, հայ ազգի ազատագրման եւ հնչուած դասակարգի պահպանման համար, Քարլ Մարքս ու իր բանակը, պաշտպան պիտի կանգնին քու դատին, առաջնորդը պիտի ըլլան քու գործերուն եւ ամէն կարգի փորձութեանց, դաւերու դէմ քեզ պիտի պաշտպանեն, պիտի հսկեն:

ԽԱՉ. — Կեցցէ՛ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան կուսակցութիւնը իր բոլոր մասսաներով:

ՏԽՐ. — (Այլափոխ) Բնկեր Վարդան, քիչ առաջ, երբ ձեր խօսքին մէջ, փորձութիւն եւ դաւ բառերը գործածեցիք, վերջիչեցի անցեալի մէջ կատարուած խաբուսիկ եւ ունայն գործողութիւն մը, ահաւոր երազ մը...

ՎԱՐԴ. — Պատմեցէք, թերեւս եզր մը գտնենք:

ՏԽՐ. — Հալէպ փոխպրուած առաջին գիշերս էր...

ՎԱՐԴ. — Այն առաւօտ, որ քու մօտ եկանք:

ՏԽՐ. — Այո: Բաւական երկար ընթերցումէ մը վերջ, մտային բոլորովին ծանրաբեռն վիճակով մը քնացեր եմ. ու ի՞նչ տեսեմ...

ՎԱՐԴ. — Ի՞նչ տեսիլք, Բարին ըլլայ:

ՏԽՐ. — Կարճահասակ, սեւազգեստ ու բոլորովին անձանաչելի մարդ մը, անշշուկ, գաղտագողի՛ մօտեցաւ... Գլխուս վերեւ կանգ առաւ... եւ... տարձանակի քանի

մը հարուածներ պարպեց... ու ես քրտինքի հեղեղներու մէջէն, ահաւոր իրականութեան մը առջեւ գտնելով ինքզինքս, յանկարծ վեր թռայ։ Զգացի. սրտս ուժգնօրէն կը բաբախէր, և, ոչ ոք, բացի ինձմէ, սենեակին մէջ։

ՎԱՐԴ. — Երա՛գ մը, որու վրայէն պէտք է անուշադիր անցնիլ... Այդ երազին մէջ դժոխային իրականութիւն մը պահուած է և որու առաջին ազդանշանը ճաշակեցիք, զգացիք ձեր մարմնին վրայ։

ՏԽՐ. — Ինձ համար անարժէք է մահը. այլ այսքանը ըսեմ, որ նա հայ յուզաներու, հայ դաւադիրներու, հայ իթթիհատներու ձեռքով պիտի ըլլայ։ Անոնք չպիտի թողուն որ ես երկար ապրիմ, քանզի, քաջ գիտեմ, որ իմ կեանքիս, ապրումիս մէջ թաքնուած է անոնց մահը... Մեծ է յանցանքնին, ազգաքանդ է ուղղութիւննին եւ քննադատելի շատ կողմեր ունին, իսկ այդպիսի մերկ իրականութեանց առջեւ լեզուս չի կրնար լռել, աչքերս չեն կրնար անտես անցնիլ, քանի որ, այդ լռութեան, անտեսութեան մէջ խզիս, սկզբունքիս դէմ դաւաճանութիւն մը, Մարքսի դաւաճումը կայ։ Ահա՛ այս է անոնց դրդապատճառը և ահա՛ ասոր համար, չի լռելուս, զիրենք մերկացնելուս համար անոնք պիտի գործեն այդ արարքը, պիտի ծըրազրեն, օրակարգի նիւթ դարձնեն իմ մահը։

ԽԱՉ. — Ընկեր, պէտք է ձեզ առանձին թողուլ պէտք է հսկել, հետեւիլ ձեր քայլերուն։

ՏԽՐ. — Ը ս ի . անարժէք է մահս, մանաւանդ՝ երբ հայ կայէններէն է նա, եւ բա՛ւ է, որ այդ մահուան մէջ անմահութիւնն է պահուած, եւ բա՛ւ է, որ այդ անչնչացումին մէջ սոցիալիզմի վաղուայ փառահեղ ու պանծալի յաղթանակն է պահուած։ Ասկէ աւելի երանութիւն, խնդրութիւն ի՞նչ կ'ուզէք ընկերներ։

ԽԱՉ. — Ինչպէ՞ս պիտի կրնանք ձեռքէ հանել ձեզի պէս պատրաստուած միտք մը, համակրելի անձնաւորութիւն մը, որ դարեր միայն կրնան ծնիլ։

ՏԽՐ. — Ինչպէ՛ս ըսի, Սոցիալ Դեմոկրատիայի վաղուայ

յաղթանակին համար, երբ կը մեռնին բազմաբեղուն հիմնադիրներ, հետեւորդներ, այլեւս իմս կը մնայ անարժէք. ես պէտք է անոր ճակատարաց վազեմ, պէտք է անոր սիրով ընդառաջեմ։ Զեր աչքին առջեւ առէք ամէն օր պաշտուած Աստուածը, Քրիստոսը, որ իր կրօնքին հաստատ հիմը միայն խաչին վրայ բարձրանալով կրցաւ գնել և տիեզերական կրօնք դարձնել։ Ասկէ վերջ ձեզմէ նմանօրինակ հարցումներ չլսեմ։

ԽԱՉ. — Հետեւինք Ընկեր Տխրունի։

ՏԽՐ. — Ո՛չ թէ ինձի, այլ Մարքսին, անոր Գաղափարականին. գծած ուղղութեան, հաստատած կարգերուն, և որպէսզի զանոնք կատարած ըլլաք, դուք պէտք է ուսումնասիրէք արդի գիտութիւնը։

ԽԱՉ. — Նոյն ճամբուն մէջ են ընկերները։

ՏԽՐ. — Համալսարանական մը չեմ, բաճրագոյն կըրթուիլուն մը չեմ ստացած. սակայն զօրաւոր կամք մը, յարստեղող ու ծրագրածը գործադրող էակ մը կրնայ հըրաշքներ գործել, ամէն դժուարութեանց յաղթել եւ անկարելին կայելի դարձնել։

ՎԱՐԴ. — Կ'ը ճաշէիք արդեօք։

ՏԽՐ. — Տեղը մնայ, Ընկերներ, ժամանակը սուղ է, մտքե՛ր պէտք է ազնուացնել, մտքե՛ր պէտք է ապագայի համար պատրաստել, գործե՛լ պէտք է, գործե՛լ, այսպիսի օրեր անվերադառնալի են։

ՎԱՐԴ. — Ընկեր, վերջ ի վերջոյ ո՞ր կը խորհիք հաստատուիլ։

ՏԽՐ. — Առայժմ ուէ վայր մը չպիտի կրնամ ունենալ, մինչեւ որ մասնաձիւղերը աճօրէն կազմակերպուած վիճակի մը մէջ չտեսնեմ։ Սակայն վերջ ի վերջոյ կը խորհիմ Պէյլուսի հաստատուիլ։ Ծաբաթ մը վերջ յաջորդաբար պիտի անցնիմ Անտիոք, Ալեքսանտրէթ, Թրիփոլի, Դամասկոս, Զահլէ և Սուէտիոյ զանազան գիւղերը...

ՎԱՐԴ. — Ի՞նչ նպատակով։

ՏԽՐ. — Կազմակերպչական հարցով։

ՎԱՐԴ. — (Դուրս նայելով) Ժողովուրդը սկսաւ հաւաքուիլ

ՏԽՐ. — Ժամանակը եղաւ: Սգահանդէսը ժամը քանի՞ին յայտարարուած էր:

ՎԱՐԴ. — Ժամը չորս եւ կէսին, (Ժամացոյցին նայելով) հազիւ կէս ժամ մնացած է: Եթէ երբեք պատրաստութեան մը պէտք կը տեսնէք, ձեզ առանձին թողունք:

ՏԽՐ. — Ո՛հ, քանի որ Սապահն է մէջտեղը, Սապահն է ենթական, մինչ իսկ համը ըլլամ, անոր հոգին ու գոյութիւնը զիս կը խօսեցնեն հրեղէն լեզուով ու կ'առաջնորդեն դէպի յաջողութիւն:

ՎԱՐԴ. — Աշխատեցէք, որ ձերինը եղական ըլլայ:

ՏԽՐ. — Անհոգ եղէք:

ՎԱՐԴ. — Վստահ ենք:

ՏԽՐ. — Պիտի խնդրէի, որ կարգապահութեան պէտք եղածէն աւելի ուշ ընծայէիք, տարօրինակ անակնկալներ չպատահէին:

ՎԱՐԴ. — Այդ ուղղութեամբ նախապէս քալելի առնուած և կարգադրուած են: Կրնաք ինքզինքնիդ ապահով զգալ:

ՏԽՐ. — Ընկերները կրնաք արձակել: Եթէ պարտականութիւններ ստանձնած են թող մեկնին շուտով:

ՎԱՐԴ. — (Ուս. Միութեան ընկերներուն) Ամէն ոք իր պաշտօնին, օ՛ն:

(Կարգապահ ու քաղաքավար՝ կ'ելլեն)

ՏԽՐ. — Բեմը ինչպէ՞ս պատրաստուած է:

ՎԱՐԴ. — Ընկեր Սապահի Գերեզման—Յուշարձանը՝ կանանչութեան մէջ ծածկուած: Ահաւասիկ հոն է, ասկէ կը տեսնուի: (Կը ցուցնէ)

ՏԽՐ. — (Դիտելով) Գեղեցիկ և խորհրդաւոր պատրաստութիւն մըն է: Առաջնորդը հասա՞ւ:

ՎԱՐԴ. — Լուր չըկեցինք որ անմիջապէս գայ:

ՏԽՐ. — Ժողովուրդին բազմութիւնը ինչպէ՞ս է:

ՎԱՐԴ. — Աթոռ ու նստարան բոլորն ալ գրաւուած են: Այնպէս կը կարծեմ, որ շատեր ոտքի վրայ պիտի մնան: Երթամ նստարաններ զրկել: (Կ'ելլէ)

ՏԽՐ. — (Մեկուսի) Սապահ, Սապահ... աստուածատիպ Սապահ, Մեծ Վարպետ, որ քովդ աշակերտելու պատրաստութեան մէջն էի... աւա՛ղ, վերջին պահուն մահդ, անսպասելի, անյուսալի մահդ է որ կը լսեմ... կը սգամ... Այսօր, ես արժանի չեմ քու վրայ խօսելու, կարողութիւն չունիմ քու քովքդ ընելու, բայց հարկը կ'ստիպէ, կը պարտադրէ...

(Ներս կը մտնէ Վարդան)

Տ Ե Ս Ի Լ Գ.

Տ Խ Ր Ո Ի Ն Ի Ե Ի Վ Ա Ր Դ Ա Ն

ՎԱՐԴ. — Առաջնորդը եկաւ:

ՏԽՐ. — Բացման խօսքը կատարուեցա՞ւ:

ՎԱՐԴ. — Այո՛: Ժողովուրդը անհամբեր ձեզ կ'սպասէ:

ՏԽՐ. — Լաւ: Դուրս ելած ատեննիդ վարագոյրը բանալ տուէք:

ՎԱՐԴ. — Հիմայ: (Կ'ելլէ)

ՏԽՐ. — (Դէպի ձախ դարձած, մեղմօրէն կ'սկսի բանախօսութեան, որ հետեհետէ կը բաժրանայ) Յարգելի հայրենակիցներ, քոյրեր եւ եղբայրներ, յուզուած ու ընկճուած մտաւորապէս ու ֆիզիքապէս մեծ խտելիստին մահուն Գոյժէն, այսօր, ի պատիւ իր քառասորեակին ձօնուած այս սգատօնին, Հնչակեան Կուսակցութիւնը ինձ չէ թույլատրած, դափնեպսակներ հիւսել ա ն որ ալեկընճիւ ճակտին, այլ՝ միայն պահել զայն իր վեհութեան, իր բարձրութեան վրայ եւ սգահանդէսին տալ այնպիսի Գոյն մը, երանգ մը որ սգատօնէ աւելի փառատօնի մը տպաւորութիւնը ձգէ յարգելի հասարակութեան վրայ, զայն խանդավարէ, սրտապնդէ եւ ո՛չ թէ յուզէ կամ տրտմէ:

Իմ առաջին խօսքս, նախադասութիւնս պիտի ըլլայ անմահն Սապահ—Գիւլեանի համեստ յուշարձանին վրայ թէ. «Չէ՛, չէ՛ մեռած Սապահ, հանճարները մահ չունին. մեռա՛ւ Սապահ, բայց կ'սպրի Սապահիւզմը»:

Մենք 1915 Յունիս 15ին, Կ. Պոլսոյ Պայազլիտ հրապարակին վրայ, փոխան քսաններու քսան և մէկ կախաղաններ պիտի տայինք եթէ իթթիհատեան հայահալած եւ արիւննուշտ քաղաքականութիւնը կարենար իր սեւ, արիւննոտ թաթը դնել եւ Լնկ. Սապահի վզին: Անոր հայութեան մատուցած անգին ու անթուելի ծառայութիւններէն յետոյ, բազմահազար սիրելիներու ներկայութեան իր վերջին շունչն իսկ հայ ազատագրման դատին համար գործածելէ յետոյ իր աչքերը մանուան անկողինին մէջ հանդարտօրէն փակելը, մեզի համար փառատօն է և ո՛չ սգատօն:

Սապահի մահով աշխարհի ամենամեծ քաղաքագէտ եւ ընկերաբան գլուխներէն ամենամեծը, ամենաներհեղին կը վերցուէր: Նա ծանօթ էր ոչ միայն հայկական ոչ այնքան ընդարձակ շրջանակին, այլ՝ և ամբողջ տիեզերքին, համայն ազգութեանց, որոնց շարքին, Յրանսական Հանրապետութեան Նախագահ և Սապահի դասակից Պ. Բուանքարէն, ռապէս կը հեռագրէր Սապահի բարեկամներուն եւ պայքարի ընկերներուն ճիշտ այն օրը, երբ տակաւին անոր դադարը Հնչակեան ակումբին մէջ կը պահուէր որպէս սրբավայր և Սապահ որպէս մեծ հանճար անոր մէջ. «... Սապահ տիեզերքի մէջ մատնանշուելիք տաղանդաւոր միտք մըն էր, անմահ քաղաքագէտ մը, սակայն մի յանցանք ունէր. փոքր ազգի մը զաւակն էր»: Սա կը նշանակէ. Բուանքարէ, Սապահի ընկերը, բարձրացած է մինչեւ վարչապետական եւ նախագահական բարձր աթոռները, շնորհիւ Յրանսայի մեծութեան, շնորհիւ Ֆրանսական տիրապետ քաղաքականութեան և որովհետեւ Սապահի ազգը չ'ունէր այդ աթոռը, նա մնաց խմբագրապետի համեստ աթոռին վրայ: Ուրեմն՝ բոլորին հետ շեշտե՛նք մենք ալ. չէ՛, չէ՛ մեռած Սապահ, մեռաւ աստուածատիպ Սապահ, բայց կ'ապրի Սապահիզմը...:

Սապահ, Ամերիկեան ընդարձակ, անծայր թատրոններու բեմերէն, իր գոռ ու նուաղիւ չգիտցող առնական ձայնով կը պատգամէր. «... Կէս ճամբան կարելի չէ կանգ-

նիլ, այսպիսի օրեր անվերապառնալի են, որչափ ալ փշոտ ու դժուար ճամբաներէ անցած լինինք, պէտք է մեր աչքին առջեւ ունենանք պատմութեան տուած սա՛ օրէնքը. թէ ազգ մը իր պահանջները կ'արդարացնէ, ընդունել կուտայ և ձեռք կը բերէ միայն ու միայն իր մեծ մարտնչութեան, իր սեփական տանջանքներով, իր և միմիայն իր յարատեւ—չարունակական գործունէութեամբ»: Այսպէս՝ Սապահի տուած այս տուալէն դուրս ունէ ազգի քաղաքական ազատագրում չկայ եւ որու վրայ կրնանք աւելցնել Կանտիի անհերքելի սա՛ խօսքը. «Ան որ որդ է դառնում իրաւունք չունի բողոքելու թէ ինչո՞ւ են զինք կոխկըրտում»: Միե՛ քաղաքագէտ. իմաստասէր մարդերու խօսքեր են, որոնց յուսաբանութիւնը, մեկնումը կարելի չէ այս կարճ պահուն ընել և որոնցմէ կրնայ օգտուիլ Հայ Ազգը իր սեփական ազատագրութեան համար:

Սապահ լոկ հայապաշտպան մը չէր այլ և կը պաշտպանէր բոլոր ոտնակոխուած, իրաւագրկուած եւ անմեղօրէն չարչարուած փոքր ազգերն ու դասակարգերը և մեծ գովեստով կը խօսի այն ազգերուն, այն մեծ ու տիրապետող ազգերուն, որոնք կատարած են իրենց մարդկային այդ պարտականութիւնը: Եւրոպան՝ Եւրոպա չէր լինէր, կ'ըսէ աստուածատիպ Սապահ, առանց Յրանսայի, Անգլիոյ բերած կուլտուրական մշակոյթին: Անոնք մարդկային քաղաքակրթութեան ամենաբարձր ներկայացուցիչները, ստեղծագործող ուժերը և յառաջ մղող ազգակներն են աշխարհի բոլոր անկիւններու մէջ և նմանապէս, անոնք, ճնշուածներու, փոքր ազգերու ազատագրութեան գործին մէջ, աւելնէն մեծ դերն են խաղացած, դա անուարանալի է: Հայութիւնը չպիտի մոռնայ անոնց ըրած օգնութիւնները, մին աւելի, մին պակաս, բացասականը դրականին հետ համեմատելով:

Ուրեմն գոչենք. կեցցե՛ն ճնշուածներու պաշտպան մեծ ու ասպետական ազգերը, կեցցե՛ Սոցիալ Դեմոկրատիան և որոնց կարգին Հայկական Ս. Դ. Հնչակեան Կուսակցութիւնը, որ անվհատօրէն կ'աշխատի և պիտ աշխատի հայու-

Թիւնը առաջնորդել եւրոպական քաղաքակրթութեամբ, եւրոպական մշակոյթով շնորհիւ անձնուէր Սապահներու... Փա՛ռք անոնց ճանապարհին, փա՛ռք անոնց հայրենանուէր կոչումիւ...

(Յուշարձանին դառնալով) Եւ ես, Բնկեր Սապահ վերջացնելով խօսքս, ծուռկի կուգամ համեստ դամբանիդ առջեւ բերելով հազարաւոր հալէպահայ հնչակեաններուն անկեղծ կսկիծներն ու անոնց խորապէս զգացուած սրտերէն բխող վշտի բառերը, որոնք հանգիստ խոնջած ոսկորներուդ կը մըմնջեն... : Հանդարտ քնացիր դու Մեծ Հանճար, քո յոյսերը, երազներն ու տենչերը իրականացած են, Հայաստան լուսոյ ճառագայթներով ողողուած կը ցոլայ, կը փայլի ապագայի փառահեղ յաղթանակն ու յառաջդիմութիւնը ներշնչելով դարերով տառապած հայորդիներուն... Փա՛ռք անիւններուդ...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ

Տեսարանը կը ներկայացնէ հրապարակ մը: Կ'անձնուէր երեկոյ: Լուսիքիւն: Մերթ ընդ մերթ գիշերապահի գաւազանի ծայններ:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

Մ Ե Հ Ր Ո Ւ Ժ Ա Ն Ա Պ Ս. Տ Ն Ր Ո Ւ Ն Ի

Մեշր.— (Սեւազգեստ: Գլխարկը կը ծածկէ ականջները իսկ վերարկուին օձիքները բերանն ու քիթը, միայն աչքերը կը փայլին: Փողոցին մէկ անկիւնը կը քաշուի: Աչքերը երբեմն չորս կողմ կը դառնան: Անհամբեր սպասումի երեւոյթ:) Այո՛, ասկէ պիտի անցնէր: Սպասեմ թէ ոչ քիչ մըն ալ երթեւեկեմ անցորդներուն մէջ կասկածի տեղի չտալու համար... Ոչ, պէտք է սպասել, թերեւս գայ ու անցնի...

ՏՆՐ.— (Արագաքայլ ներս կը մտնէ ու յանկարծ կանգ առնելով, մեկուսի) Մօտակայ խանութէն մի քիչ առուտուր պիտի ընէի: (Ետ կը դառնայ առանց չորս կողմ նայելու)

Մեշր.— (Զայն ուշի ուշով դիտելէ վերջ անտարբերութեամբ գլուխը հակառակ կողմ կը դարձնէ):

ՏՆՐ.— (Կ'ելլէ):

Մեշր.— (Ննդդուկ ծայնով) Նա ինքն էր, նոյն ինքը, Տխրունին... (ատրճանակը առանց երեւան հանելու ձեռքի շօշափումներով կը քննէ եւ աջ ձեռքը միշտ անոր վրայ) Դէ՛հ Մեհրուժան, ժախանակը հասած է, արիացի՛ր... Ոտքի ձայն... Ահա՛ կուգայ...

ՏԽՐ.— (Քանի մը զրքեր անութին տակ ներս մտնէ եւ ճանքան կը շարունակէ):

ԲԵՀՐ.— (Առանց ժամանակ կորսնցնելու, անոր ետեւէն քանի մը քայլ առնելէ յետոյ կրակ կ'արծակէ: Տըխրունի գանկէն վիրաւորուած գետին կ'իյնայ: Մեհրուժան խոյս կուտայ. փախուստի դիւրացնելու համար դարձեալ կրակ կը բանայ: Ժողովուրդը կ'սկսի դէպքին վայրը խուժել):

ՏԽՐ.— Եթէ քաջ էիր... մարդու զաւակ... դէմս ելլէիր... ոչ թէ այդպէս ստորնարար կռնակէս... (Ինկած էր) (Ներս կը մտնէ քովիսէր մը քանի մը ոստիկաններով)

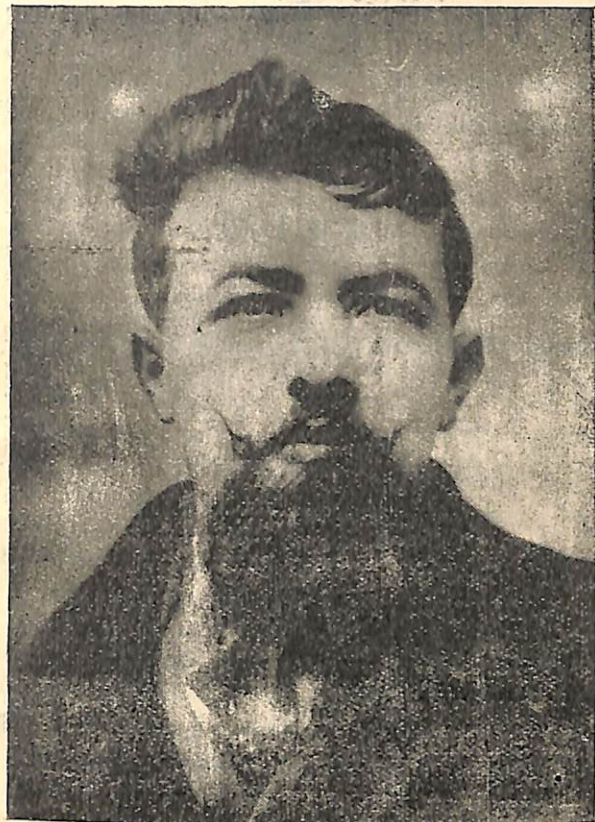
ԳՕՄԻՍԻՐ.— Ոստիկաններ, պահակներ, հետապնդում ոճրագործին... (Ձախը ցուցնելով) այս կողմէն... (ոստիկաններ դուրս կը խոյանան) Պահակներ, վիրաւորը հիւանդանոց փոխադրեցէք:

ԺՂՂՈՎՈՒՐԴ.— Ոճրագործը... ոճրագործը կ'ուզենք... Տխրունիին արիւնը կը պահանջենք... Վրէժ... վրէժ դաւադիրէն... վրէժ... վատ, ստո՛ր իթթիհատականէն...

ԳՕՄԻՍ.— Հանդարտեցէք, ամէն ինչ կարգի կը մըտնէ, Արդարութիւնը պիտի գտնէ, պիտի պատժէ (ոճրագործը: անոր հեղինակները...)

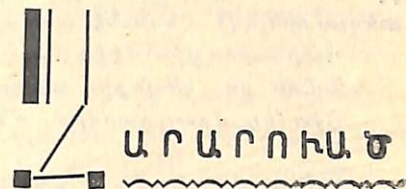
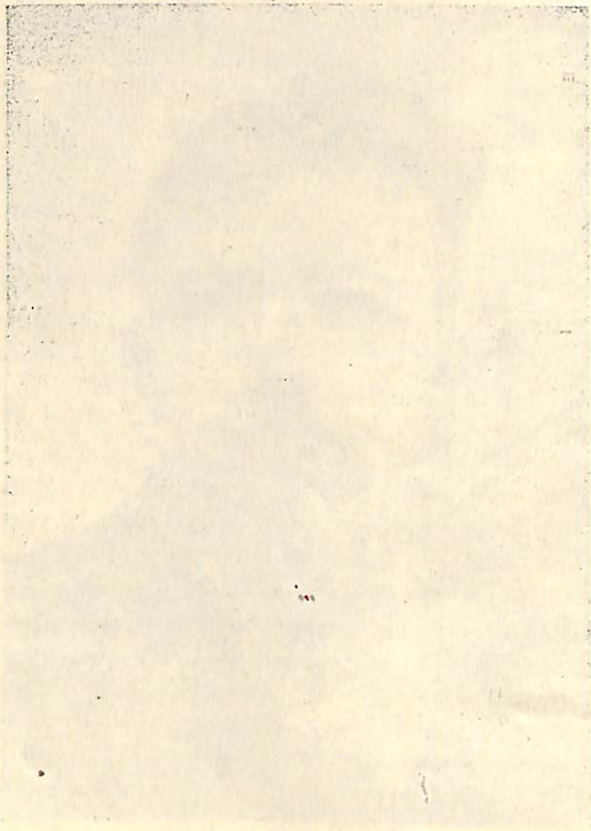
ԺՂՂ.— Արիւնը... արիւնը... Տխրունիին արիւնը կը պահանջենք... (վրէժով առ լի ու Տխրունիին անյոյս վիճակէն խելագար, ոճրագործին փախած ուղղութեամբ դուրս կը խոյանան):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԶՈՂԻՆ ՎԵՐՁԻՆ ՊԱՏԿԵՐԸ

(Ս . ՏԽՐՈՒՆԻ)

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Գերեզմանոց-Գիշեր: Կանաչութիւն: Լուութիւն: Տխրութիւն:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

Ո Գ Ի Ա Ռ Ա Ն Ջ Ի Ն

ՈԳԻ.— Կարմիր պատմութեան մը հագած, տխուր եւ
գողգոջ քայլերով ներս կը մտնէ, կանգ կ'առնէ յուշար-
ձանին առջեւ ու մեղմ եւ սրտայոյզ բառերով) Դուն, որ
ասկէ եօթն ամիսներ առաջ անհայտ Սապահ—Գիւլեանի
մահուան քառասնօրեակին նուիրուած սգատօնին կ'արտա-
յայտուէիր, ոգեւորելով սրտերը, սակայն, աւա՛ղ... այսօր
դուն ալ մեկնեցար անդարձ, վատանուն եղբայրներէդ միոյն
արիւնթախախ ձեռքով: Այսօր, ես եկեր եմ, կտրելով փշոտ
ու անծայր ճամբաներ, կրկնելու քու այդ բառերը ինքնա-
գորշմ. թէ «Չէ՛ չէ՛ մեռած Տխրունի, մեռա՛ւ Տխրունի բայց
կ'ապրի Տխրունիզմը» ինկա՛ր դուն ալ, ետիդ թողելով հե-
տեւորդներու ստուար թիւ մը... ինկա՛ր դուն ալ տակաւին
ծաղիկ՝ հայրենիքիդ պէս լուսավառ, բեղուն... Այո՛ դուն
մեծ իտէալիստ, բանւորական կարօտի զգացումներով տո-
գորուած... տառապագին կեանքերու, ճնշուածներու դա-

տին փրկութեան համար ծնած... Դուք կ'ապրիս պիտի ապրիս... (Ձեռքը բռնած ծիթենիի կանաչ ճիւղը անոր վրայ տեղաւորելով) Ընդունէ անթառամութեան այս նշանը:

Վտիտ ձեռքիս մէջ բռնած, ծիթենիի ճիւղ մը կանաչ, նման քու կեանքիդ ապրած, բերի տնկելու Շիրհիդ վրայ կարմիր, ո՞վ մարտիրոս...

* *

Գլխով արիւնլուծւոյ, սրտով ճնշուած եկեր եմ Դամբաւիդ վրայ աղել սելու. ելի՛ր ընկեր, Սահմանդ նեղ է քեզ համար, ելի՛ր, ցուցնելու. Ապերախտութիւնն եղբայրներուդ... ելի՛ր, տեսնենք Ու վերջին անգամ ունկնդրենք խօսքերդ մեղրահոս, Շրթներէդ քաղցրահնչիւն... ելի՛ր...

* *

Գացի՛ր, կեանքի այնքան բարի յիշատակներէ յետոյ, Թողիլէ և յիշատակը ժանգոտ գործիքին, կրակին... Որ գործածուեցաւ քու վրայ Ու, ո՞չ չենք ուզեր, Ձենք տենչար այդ բոլորին, ո՞վ գիտէ քանի քանիներ Գու բաղդին է արժանացոյցեր: Տա՛ր այդ վառ գործիքը Հեռո՛ւ տար, թաղէ՛ գերեզմանիդ փոսը... Բա՛ւ է, որքան հուեցան մեր արիւններ, Բա՛ւ է, որքան երկնքի նման լացին մեր աչքեր, Բա՛ւ է, որքան բռնապետներու լուծին տակ սեւ, Ծնբաղբիցին մեր ծունկեր, Բա՛ւ է, որքան անարգ դահիճներու սուրբրուն Տակ դրինք մեր վզեր, Ու, բա՛ւ է կ'ըսեմ, որքան ասոր երեսէն Կը շարունակենք տանիլ ցուպը պանդխտութեան, Ու եղանք ծաղրանքը, մրակ ծաղրանքը բնութեան... (Լալահառաչ սեւ մագերթ կը տարածէ գերեզմանին վրայ մինչ հեռուէն կը լսուի շնչիր. դու հնչիր աննման հնչակ: Երգի լրանալէն յետոյ ոգին գլուխը վեր բարձրացնելով) Մեռա՛ւ Տխրունին շնչակեան Ձինուոր, մեռա՛ւ Տխրուննին տառապող ու ընկճուած բանուոր, մեռա՛ւ Տխրունին, մեռա՛ւ անմահ լիթեան ճամբուն վրայ...

Տխրունի՛... շնչակեան սիւն, տառապեալներու լուսատու լապտեր, ինկա՛ր, շիջեցա՛ր վերջապէս հայ կայէններու, հայրենադաւններու գնդակով... Անկցի՛ն ոճրագործ—դաւադիրները... Կեցցէ՛ Ս. Դ. շնչակեան կուսակցութիւնը...

Այո՛, ինկա՛ր դու մեծ տիտան, բայց երբէք չմեռար...

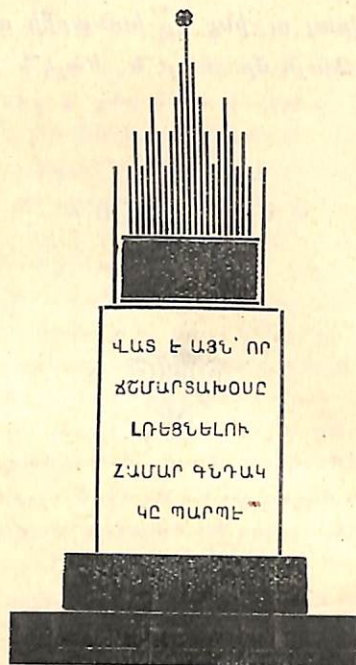
(Ուրուականը ընկճուած պատմութեանը հանելով կը տարածէ շիրիմին վրայ ու ինք կը խոնարհի անոր առջեւ):

(Հեռուէն ծայն մը) Կայէ՛ն, Կայէ՛ն ո՛ւր է եղբայրդ

Աբէլ...

Վ. Ա. Բ. Ա. Գ. Ո. Յ. Բ.

Բաժանորդագրուեցէ՛ք

“ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ”

Պատճառները Ս. Դ. Հնչ. Կուս. Ամերիկայի երջանի

“ ՆՈՐ ԵՐԿԻՐ ”

Պատճառները Ս. Դ. Հնչ. Կուս. Ֆրանսայի երջանի

“ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՄԱՍՈՒԼ ”

Պատճառները Ս. Դ. Հնչ. Կուս. Պալան. երկիրներու երջանի

Handwritten signature

ԳԻՆ 4 ՖՐԱՆԲ

Handwritten signature